

MAANPUOLUSTUSKORKEAKOULU

**LÄNSIMAISET NÄKEMYKSET KUOLAN NIEMIMAAN SOTILAALLISESTA
MERKITYKSESTÄ KYLMÄN SODAN JÄLKEEN**

Kandidaatintutkielma

Kadettialikersantti
Jonathan Rautila

Kadettikurssi 99
Maasotalinja

Maaliskuu 2015

MAANPUOLUSTUSKORKEAKOULU

Kurssi 99. kadettikurssi	Linja Maasotalinja
Tekijä Kadettialikersantti Jonathan Rautila	
Tutkielman nimi LÄNSIMAISET NÄKEMYKSET KUOLAN NIEMIMAAN SOTILAALLISESTA MERKITYKSESTÄ KYLMÄN SODAN JÄLKEEN	
Oppiaine, johon työ liittyy Sotahistoria	Säilytyspaikka Maanpuolustuskorkeakoulun kurssikirjasto
Aika Maaliskuu 2015	Tekstisivuja 32 Liitesivuja 10
TIIVISTELMÄ <p>Tutkielma on ajankohtainen, sillä nykypäivänä pohjoinen ulottuvuus on kasvattamassa merkitystään erityisesti talouden saralla, johon myös Kuolan niemimaalla sijaitseva sotilaallinen voima on vahvasti sitoutunut. Alueen sotilaallinen tila onkin ollut suoraan verrannollinen Venäjän taloudelliseen tilanteeseen, joka oli 1990-luvulla heikko ja 2000-luvusta lähtien myönteisempi. Kuolan niemimaan tämänpäiväinen sotilaallinen merkittävyys perustuu vielä pitkälti sen varaan, mitä se oli Neuvostoliiton aikaan. Tutkielma antaa perusteet ymmärtää Kuolan niemimaan sotilaallista merkittävyyttä ja sen muutosta kylmän sodan jälkeisellä aikakaudella.</p> <p>Tutkimus on historiatutkimus, jonka avulla selvitetään Kuolan niemimaan sotilaallisen merkittävyyteen liittyviä tapahtumia, vaiheita ja merkityksiä kylmän sodan jälkeisenä aikakautena. Tutkimuksen ajallinen tarkastelujakso on Neuvostoliiton hajoamisesta aina vuoteen 2010 asti. Menneisyyden hahmottaminen perustuu pääasiassa tulkintojen tekemiseen, joten historiatutkimus liittyy hermeneuttiseen tutkimusstrategiaan, jossa menneisyyden hahmottaminen perustuu tulkintojen tekemiseen. Tutkimuksessa tulkintojen perusteena käytetään laadullisesti valittuja lähteitä, jotka edustavat länsimaista näkemystä Kuolan niemimaan sotilaallisesta merkittävyydestä.</p> <p>Tutkimuksen tuloksina todetaan, että Kuolan niemimaan sotilaallinen merkitys kasvoi suhteellisesti läpi 1990-luvun, mutta se oli silti sotilaalliselta suorituskyvyltään heikompi kuin mitä se oli ollut ennen Neuvostoliiton hajoamista. 2000-luvulla Venäjän talouskasvun myötä alkoi myös sotavoimien kehittäminen ja päivittäminen. Lisäksi sotilaallinen toiminta aktivoitui jälleen 1990-luvun hiljaiselon jälkeen. Kuolan niemimaan kohdalla maantieteellisen ja sotilaallisen merkittävyyden lisäksi nousivat myös taloudelliset tekijät. 2000-luvulla Kuolan niemimaan sotilaallinen yhteistyö siviilitoimijoiden kanssa yleistyi, mikä osaltaan muutti myös alueella sijaitsevien sotajoukkojen tehtäviä.</p>	
AVAINSANAT Kuolan niemimaa, Venäjä, pohjoinen laivasto, ydinasetriadi, geostrategia ja Barentsinmeri,	

LÄNSIMAISET NÄKEMYKSET KUOLAN NIEMIMAAN SOTILAALLISESTA MERKITYKSESTÄ KYLMÄN SODAN JÄLKEEN

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	1
2	KUOLAN NIEMIMAAN SOTILAALLISEN MERKITYKSEN TUTKIMUS.....	4
3	KUOLAN NIEMIMAAN GEOSTRATEGINEN ASEMA	8
3.1	KUOLAN NIEMIMAAN MAANTIETEELLINEN ASEMA	8
3.2	KUOLAN NIEMIMAAN TALOUDELLINEN MERKITYS	9
3.3	KUOLAN NIEMIMAALLA SIJAITSEVA SOTILAALLINEN VOIMA	11
4	ILMAVOIMAT KUOLAN NIEMIMAALLA	15
4.1	ILMA-ASEEN KEHITYS	15
4.2	ILMA-ASEEN KÄYTTÖ.....	18
5	MERIVOIMAT JA YDINASEET KUOLAN NIEMIMAALLA	21
5.1	POHJOISEN LAIVASTON HAASTEET	21
5.2	MERIVOIMIEN TOIMINTA.....	24
5.3	MERIVOIMAT OSANA STRATEGISTA TRIADIA	26
6	JOHTOPÄÄTÖKSET.....	28
6.1	KUOLAN NIEMIMAAN SOTILAALLINEN MERKITYS PÄHKINÄNKUORESSA	28
6.2	TUTKIMUKSEN LUOTETTAVUUS JA JATKOTUTKIMUSTARPEET	31

LÄHTEET

LIITTEET

LÄNSIMAISET NÄKEMYKSET KUOLAN NIEMIMAAN SOTILAALLISESTA MERKITYKSESTÄ KYLMÄN SODAN JÄLKEEN

1 JOHDANTO

Kuolan niemimaan sotilaallinen merkitys on aina ollut suuri ja se on edelleen yksi maailman militarisoiduimmista alueista, vaikkakin siellä sijaitseva sotilaallinen voima ei ole entisensä. Barentsin meri on edelleen tärkeä operointialue ydinsukellusveneille ja sotilaslaivoille. Alueen ilmatila on aktiivisessa käytössä ja siellä lentääkin jatkuvasti sotavoimien partiokoneita, hävittäjiä ja strategisia pommikoneita. Lisäksi alueella sijaitsee myös kasvava määrä maavoimien sotilaita ja kalustoa. Kaikki nämä ovat todisteita siitä, että Kuolan niemimaa ja sen lähialueet ovat edelleen strategisesti merkittäviä sekä idälle että lännelle.

Nykypäivänä pohjoinen ulottuvuus on kasvattamassa merkitystään erityisesti talouden saralla, johon myös Kuolan niemimaalla sijaitseva sotilaallinen voima on vahvasti sitoutunut. Alueen sotilaallinen tila onkin ollut suoraan verrannollinen Venäjän taloudelliseen tilanteeseen, joka oli 1990-luvulla heikko ja 2000-luvusta lähtien myönteisempi. Kuolan niemimaan tämännäköinen sotilaallinen merkittävyys perustuu vielä pitkälti sen varaan, mitä se oli Neuvostoliiton aikaan. Tutkielma antaa perusteet ymmärtää Kuolan niemimaan sotilaallista merkittävyyttä ja sen muutosta kylmän sodan jälkeisellä aikakaudella. 1990-luvun Kuolan niemimaata on käsitelty loppujen lopuksi suhteellisen vähän sotilaallisesta perspektiivistä, verrattuna esimerkiksi kylmän sodan aikaan liittyvien tai 2000-luvun ja tulevaisuuden näkemyksiä käsitteleviin kirjoituksiin.

Neuvostoliiton hajottua ja kylmän sodan päätyttyä turvallisuusympäristö Kuolan niemimaalla ja sen lähialueilla on kokenut sarjan suuria muutoksia, minkä seurauksena on yritetty päästä vanhasta lännen ja idän välisestä jaottelusta uuteen yhteisiä arvoja ja intressejä tukevaan ajatteluun sekä toimintaan. Euroopan arktinen alue kylmän sodan aikaan nähtiinkin lähinnä sotilasoperaatioiden areenana. 1990-luku oli kylmän sodan aikaisen turvallistamisen vastakohta, jolloin alue muuttui kansainvälisen yhteistyön lisääntyessä ja vastakkainasettelun vähennyttyä.

Suuntana on ollut potentiaalinen teollisuusareena, jossa sotilas- ja siviiliosapuolet lähentyivät toisiaan.

Barentsin Euroarktinen alue käsittää pohjoisimmat osat Norjan, Ruotsin, Suomen ja Lontois-Venäjän alueista. Alue on luonnonvaroiltaan erittäin rikas ja monipuolinen. Barentsin Euroarktinen Neuvosto perustettiin vuonna 1993. Neuvosto on lähentänyt alueen valtioiden yhteistyötä muun muassa ympäristösuojelun, kulttuurin, pelastustoiminnan, talouden ja energiatalouden merkeissä ja yhteistyö on osaltaan ollut merkittävässä roolissa kylmän sodan jännitteiden purkamisessa Idän ja Lännen välillä.¹ Tutkimuksessa Barentsin alue lasketaan Kuolan niemimaalla sijaitsevien sotavoimien vaikutusalueeksi, sillä alueen sotavoimien geostrateginen asema on vaikuttanut vahvasti Barentsin alueen kehitykseen ja tapahtumiin.

Geopolitiikka ei ole oma tieteenalansa, mutta perinteisesti geopolitiikkaan liitettyjä käsitteitä ovat ollut, maavalta, merivalta, etupiiri, sisämaavaltio ja voimatasapaino. Nämä kaikki liittyvät politiikan yhteyksiin maantieteeseen, luonnonvaroihin ja väestöön. Geopolitiikan avulla voidaan ymmärtää valtioiden ja liittoutumien valtapoliittisia intressejä ja käyttäytymisiä maantieteellisessä muodossa.² Tutkimuksessa geopolitiikalla tarkoitetaan nimenomaan Venäjän valtapoliittisia intressejä Kuolan niemimaalla ja sen läheisillä pohjoisilla alueilla, mitä se soveltaa käytännössä geostrategian (katso geostrategia) muodossa.

Geostrategia on geopolitiikan rinnalle luotu käsite, joka korostaa sotilasstrategisia tekijöitä. Käsitteenä geostrategia on lähellä geopolitiikkaa, ja se voidaan ymmärtää myös geopolitiikan käytännön sovelluksena sotilaallisessa toiminnassa.³ Kuolan niemimaa on geostrategisesti ollut Neuvostoliitolle ja Venäjälle hyvin tärkeä, sillä alueen meri on ympäri vuoden auki ja sieltä on ollut helppo pääsy maailman valtamerille, mikä on edelleen mahdollistanut Neuvostoliiton ja Venäjän laivaston vahvan läsnäolon maailmanlaajuisesti. Lisäksi Kuolan niemimaan ydinasetriadin käyttömahdollisuudet ovat hyvät muun muassa strategisten sukellusveneiden laajan toimintaympäristön vuoksi. Etäisyys Pohjois-Amerikkaan ja Keski-Eurooppaan on sukellusveneistä laukaistavien ballististen ohjuksien kantomatkan sisällä. Kuolan niemimaa on

¹ Barentsin euroarktisen neuvoston kotisivut, <<http://www.beac.st/in-English/Barents-Euro-Arctic-Council>>, 3.8.2014.

Katso myös Koivula, Johanna: *Barentsin Euroarktinen yhteistyö – Laajan turvallisuuden ja alueellisen yhteistyön näkökulmasta*, Pro gradu, 2006, Tampereen yliopisto, s.34

² Moisio, Sami: Synnystä häpeän kautta uudelleenpolitisoitumiseen – Viisi näkökulmaa geopolitiikkaan, <<http://www.tieteessatapahtuu.fi/014/moisio.htm>>, 3.8.2014. Katso myös Kullberg, Anssi: Kaukasian geopolitiikan toiminnan näyttämönä, Pro gradu, 2003, Jyväskylän yliopisto, s.26

³ Visuri, Pekka: Turvallisuuspolitiikka ja strategia, Werner Söderström Oy, 1997, Juva, s. 163–165.

myös geostrategisesti tärkeä Venäjän ennakkovaroitusjärjestelmän kannalta, sillä alue sijaitsee strategisen lentoreitin varrella esimerkiksi Yhdysvalloista Moskovaan.

Länsimaisella näkemyksellä tarkoitetaan tutkimuksessa lähdemateriaalilla muodostettua näkökulmaa, jossa tarkastellaan Kuolan niemimaan sotilaallista merkitystä nimen omaa länsimaista lähdemateriaalia hyödyntäen.

Pohjoinen jäämeri on Arktisella alueella Pohjoisnavan ympärillä sijaitseva suuri merialue. Pohjoisen jäämeren reunameriä ja siihen liittyviä lahtia ovat: Barentsinmeri, Vienanmeri, Karanmeri, Laptevinmeri, Itä-Siperian meri, Tšuktšimeri, Baffininlahti, Beaufortinmeri, Norjanmeri ja Grönlanninmeri.⁴ Barentsinmeri sijaitsee Novaja Zemljan ja Kuolan niemimaan välissä. Vienanmeri sijaitsee Kuolan niemimaan itä- ja eteläpuolella. Norjanmeri sijaitsee Norjan edustalla sekä Grönlanninmeri sijaitsee Grönlannin, Islannin ja Huippuvuorten välisellä alueella.⁵

Sotilaallisella merkityksellä tarkoitetaan tutkielmassa Kuolan niemimaalla sijaitsevien Venäjän sotavoimien suhteellista arvoa Venäjälle länsimaisesta näkökannasta katsottuna.

Ydinasetriadilla tarkoitetaan triadin kolmea ”jalkaa”, jotka ovat: sukellusveneistä laukaistavat ballistiset ohjukset, maalta laukaistavat mannertenväliset ballistiset ohjukset sekä ilmasta laukaistavat ja pudotettavat ydinaseet. Kuolan niemimaalla sijaitseva osuus Venäjän ydinasetriadista painottuu sukellusveneistä laukaistaviin ballistisiin ohjuksiin, joiden suhteellinen osuus on merkittävä koko Venäjän ydinasetriadista.

---

⁴ Katso liite 3: Jäämeren osameret.

⁵ Wikipedia: *Pohjoinen jäämeri*, 2015 < http://fi.wikipedia.org/wiki/Pohjoinen_j%C3%A4%C3%A4meri>, Tarkasteltu 4.3.2015

2 KUOLAN NIEMIMAAN SOTILAALLISEN MERKITYKSEN TUTKIMUS

Tutkielman pääkysymys on ”minkälainen sotilaallinen merkitys Kuolan niemimaalla on ollut Venäjälle kylmän sodan jälkeen”. Tutkimuskysymyksellä vastataan mahdollisimman laajalaisesti rajattuun alueeseen, keskittyen alueen sotilaallisen merkittävyyden kannalta tärkeisiin asioihin. Päättökysymystä tuetaan neljällä alakysymyksellä:

1. Minkälainen geostrateginen merkitys Kuolan niemimaalla on ollut kylmän sodan jälkeen?
2. Kuinka Kuolan niemimaan strateginen triadi on kehittynyt ja mikä on ollut sen merkitys?
3. Miten pohjoinen laivasto on kehittynyt ja mikä on ollut sen merkitys?
4. Minkälainen ilma-asekapasiteetti Kuolan niemimaalla on ollut ja mikä on ollut sen merkitys?

Alatutkimuskysymykset luovat selkeän rakenteen tutkimukselle, jossa ensin luodaan pohjustus Kuolan niemimaan sotilaalliselle merkittävyydelle, jolloin alueen merkittävyyttä voi tarkastella yksityiskohtaisemmin laivaston ja ilmavoimien kannalta.

Kuolan niemimaalla sijaitsevan pohjoisen laivaston voidaan nähdä olevan alueen päätoimija, jolla on ollut suurin osuus alueen sotilaallisessa merkityksessä, varsinkin sen ylläpitämän ydinasepelotteen johdosta. Tämän perusteella käsittelen tutkimuksessani pääpainoisesti alueen merivoimien merkittävyyttä, johon liittyy vahvasti strateginen triadi⁶.

Venäjän sotilaallinen rappeutuminen Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen on kohdistunut eritoten perinteisiin konventionaalisiin sotavoimiin, jonka seurauksena Kuolan niemimaalla maavoimien sotilaallinen merkitys on ollut 1990-luvulla ja vielä 2000-luvullakin hyvin vähäinen. Ainoastaan Pechengassa kymmenen kilometriä Norjan rajasta on ollut läpi 1990- ja 2000-luvun suhteellisen merkittävää sotilaallista toimintaa maavoimien osalta.⁷ Lisäksi pohjoisella laivastolla on ollut kylmän sodan jälkeen merijalkaväkeä, mutta ne eivät ole yhtä merkittävä tekijä kuin alueen merivoimat. Tästä johtuen en käsittele maavoimia tutkimuksessani omana kokonaisuutena.

---

⁶ Venäjän strateginen triadi muodostuu strategisista ydinsukellusveneistä laukaistavista ballistisista ohjuksista, maalta laukaistavista mannertenvälisistä ohjuksista ja strategisista pommikoneista pudotettavat sekä laukaistavat ydinaseet.

⁷ Pettersen, Trude: Russian Arctic brigades put off to 2015, 2012.

<<http://barentsobserver.com/en/topics/russian-arctic-brigades-put-2015>>, Tarkasteltu 29.7.2014

Kuolan niemimaalla oli kylmän sodan aikana useita käytössä olevia lentokenttiä ja tukikohtia. 2000-luvun alussa alueella oli noin kaksikymmentä sotilaslentokenttää, joihin mahtui noin viisisataa hävittäjää.⁸ Ilmavoimien asema huononi 1990-luvulla huomattavasti, mikä johtui pääasiassa rahoituksen vähentymisestä. Tämä johti edelleen koneiden vanhenemiseen ja lentotuntien supistumiseen lähes olemattomiin.⁹ Pohjoisella laivastolla on omat ilmavoimat. Niiden pääasiallinen tarkoitus on ollut laivaston suojeleminen, täten niiden toimintamahdollisuudet ovat olleet suhteellisen rajalliset muunkaltaisissa operaatioissa. Strategisille pommikoneille Kuolan niemimaa on merkittävä kauttakulkureitti, sillä sitä kautta pääsee esimerkiksi Keski-Eurooppaan loukkaamatta kenenkään valtion ilmatilaa. Ilmavoimien osalta keskityn tutkielmassani erityisesti ilmavoimien suorittamien operaatioiden määrään ja niiden tarkoituksiin arktisella alueella.

Tutkimuksestani rajaan kokonaan pois ilmastonmuutokseen liittyvät seikat, sillä se ei ole ollut merkittävässä asemassa Kuolan niemimaan sotilaallista toimintaa tarkasteltaessa. Taloudelliset tekijät ovat olleet vastaavasti merkittäviä tekijöitä tarkasteltaessa alueen sotilaallisen merkittävyyden kehittymistä sekä Kuolan niemimaan geostrategista ja geopoliittista merkitystä. Taloudellista aspektia käytän apuna Kuolan niemimaan sotilaallisen toiminnan hahmottamisessa.

Kuolan niemimaa on ympäristönsä kannalta erittäin mielenkiintoinen tutkimuksen kohde, koska alueelle on varastoitu suuria määriä ydinjätettä. Esimerkkinä voidaan mainita, että 1990-luvun alussa alueen tukikohdissa odotti käsittelyä 52 käytössä poistettua ydinsukellusvenettä, joista monet olivat käytännössä hylättyjä ja uppoamaisillaan.¹⁰ Ympäristöasioita käsitellenkin tutkimuksessani vain siten kuin ne liittyvät huomattavalla tavalla alueen sotilaalliseen toimintaan ja turvallisuuteen. Kuolan niemimaalle varastoidut ydinjätteet ovat yksi esimerkki alueen turvallisuutta koskevista ympäristöasioista.

Tutkimusmenetelmänä käytän historiatutkimusta, jonka avulla selvitän Kuolan niemimaan sotilaalliseen merkittävyyteen liittyviä tapahtumia, vaiheita ja merkityksiä kylmän sodan jälkei-

⁸ Dörfer, Ingemar: *Kola Has Lost Significance*, U.S Naval Institute Proceedings, Vol. 128 Issue 3, 2002, s. 82. Lentokenttien tarkkaa määrää on vaikea todentaa, koska alueella sijaitsee myös ns. kylmiä lentokenttiä, jotka vastaavat Suomen siirrettäviä lentokenttiä eli ovat käytännössä maantienpätkiä, joihin voi tarvittaessa perustaa lentotukikohdan.

⁹ Malkamäki, Joni: *Määrästä tehokkuuteen – Sodasta kriisinhallintaan, Suomen puolustusvoimien turvallisuus-arkkitehtuurin rakennemuutos Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen*, Pro gradu- tutkielma, 2001, Jyväskylän yliopisto, s. 47.

¹⁰ Häyrynen, Nina: *Tapaus Kursk*, Pro gradu- tutkielma, 2001, Tampereen yliopisto

senä aikakautena. Keskeisenä muuttujana on aika, jonka rajaamassa tilanteessa ja ympäristössä hahmotan tutkimuskohdettani. Tutkimuksen ajallinen tarkastelujakso on Neuvostoliiton hajoamisesta aina vuoteen 2010 asti. Menneisyyden hahmottaminen perustuu pääasiassa tulkintojen tekemiseen, joten historiatutkimus liittyy hermeneuttiseen tutkimusstrategiaan, jossa menneisyyden hahmottaminen perustuu tulkintojen tekemiseen.¹¹ Tutkimuksessa tulkintojen perusteena käytän laadullisesti valittuja lähteitä, jotka edustavat länsimaista näkemystä Kuolan niemimaan sotilaallisesta merkittävydestä.

Kristian Åtland on tutkinut runsaasti Venäjän liittyviä puolustuspoliittisia ilmiöitä. Hän on tutkijana Norjan puolustusvoimissa työskentelevä valtio-opin tohtori sekä Venäjän tutkimuksen maisteri. Åtland on työskennellyt aikaisemmin Norjan ulkoministeriössä sekä Norjan suurlähetystössä Ukrainassa sekä konsulttina San Franciscossa. Vuodesta 2002 lähtien Åtland on toiminut puolustuspolitiikan tutkijana erityisesti Venäjää koskevissa asioissa. Åtland on tutkinut tutkimuksessaan ”The European Arctic in Soviet and Russian Security Policy, 1987-2007” arktisen alueen turvallisuusajattelun muutoksia Neuvostoliiton hajoamisesta aina vuoteen 2007 asti. Tutkimus rakentuu useasta tapaustutkimuksesta, joissa analysoidaan Neuvostoliiton ja Venäjän turvallisuus- ja puolustusajattelun kehitystä erilaisten esimerkkien avulla.¹² Kristian Åtlandin tutkimus on oman tutkimukseni kannalta erittäin keskeinen, koska tutkimuksessa on käsitelty laajasti erityisesti pohjoista laivastoa ja sen muodostaman strategisen triadin merkitystä Venäjän turvallisuusajattelussa.

Suomen puolustusvoimissa työskentelevä komentajakapteeni ja miinalaiva Pohjanmaan päällikkö Mika Raunu on tutkinut yleisesikuntaupseerikurssin (54. kurssi) diplomityössään ”Kamppailu arktisesta alueesta – Arktisen alueen merkitys kriittisestä geopolitiikan näkökannalta” arktisen alueen erilaisia merkityksiä 2000-luvulla. Diplomityö perustuu länsimaisten artikkelien tietoon, jotka liittyvät arktiseen alueeseen.¹³ Diplomityö on tutkimukseni kannalta keskeinen, sillä se käsittelee arktista aluetta ja Kuolan niemimaata sivuten geopolitiittista näkökulmaa 2000-luvulla.

¹¹ Historiatutkimus, Jyväskylän yliopisto
< <https://koppa.jyu.fi/avoimet/hum/menetelmapolkuja/menetelmapolku/tutkimusstrategiat/historiatutkimus>>, 2.8.2014

¹² Åtland, Kristian: *The European Arctic in Soviet and Russian Security Policy, 1987- 2007, A Collection of Articles Drawing on “Copenhagen School” Theory*, 2009, Oslo/Tromsø

¹³ Raunu, Mika: *Kamppailu arktisesta alueesta – Arktisen alueen merkitys kriittisen geopolitiikan näkökannalta*, Diplomityö, 2009, Maanpuolustuskorkeakoulu

Jussi Jämsénin diplomityö ”Strategisen kulttuurin vaikutus Venäjän arktisten intressien turvaamisessa” käsittelee arktista aluetta laajasti strategisesta näkökulmasta. Tutkimus ei ole historiallinen kertomus alueen tapahtumista, mutta Kuolan niemimaan sotilaallisen merkittävyyden päälinjat ovat tuotu hyvin esiin, joten tutkimus on työni kannalta arvokas.¹⁴

Yleisesti ottaen Kuolan niemimaata koskevia tutkimuksia on julkaistu runsaasti, mutta erityisesti Norjan puolustusvoimat ja Norjan eri instituutiot, kuten Norjan ulkopolitiikan instituutti ovat julkaisseet useita tutkimuksia koskien arktista aluetta. Suuri osa tutkimuksista käsittelee kylmän sodan aikaa tai Venäjän pohjoista aluetta 2000-luvun ensimmäisen vuosikymmen loppulla sekä alueen tulevaisuuden näkymiä, lisäksi useat tutkimukset ovat keskittyneet käsittelemään Kuolan niemimaata taloudellisista tai ympäristöllisistä aspekteista.

Tutkimukseni lähdemateriaalina on tavoitteena ollut hyödyntää mahdollisimman paljon alkuperäislähteitä. Lähteet ovat kaikki länsimaalaisia, jotta tutkielman näkökulma säilyisi länsimaalaisena. Lähdemateriaalina on hyödynnetty muun muassa alaan liittyvää kirjallisuutta, artikkeleita ja tutkimuksia. Internetlähteitä hyödynnettäessä on pyritty varmistamaan asiasisällön oikeellisuus esimerkiksi vastaavasta kirjallisesta lähteestä. Yleisesti tutkielmaa koskevien lähteiden tiedon oikeellisuus on varmistettu useammasta eri lähteestä.

---

¹⁴ Jämsén, Jussi: *Strategisen kulttuurin vaikutus Venäjän arktisten intressien turvaamisessa*, Diplomityö, 2011, Maanpuolustuskorkeakoulu

3 KUOLAN NIEMIMAAN GEOSTRATEGINEN ASEMA

Kuolan niemimaan geostrateginen asema rakentuu muutamasta tärkeästä elementistä: alueen maantieteellisestä sijainnista, taloudellisista resursseista ja sotilaallisesta toiminnasta, joka jakaantuu edelleen puolustushaaroittain kolmeen osaan. Itsessään Kuolan niemimaa on kooltaan noin satatuhatta neliökilometriä, pääosin napapiirin alueella sijaitseva alue. Alueen suurin kaupunki on Murmansk, jossa asuu noin parisataatuhatta asukasta. Yhteensä niemimaan alueella asuu noin kahdeksansataatuhatta asukasta. Armeija on ollut keskeinen toimija alueella jo 1950-luvusta saakka ja useat alueet ovat edelleen suljettuja sotilasalueita.

3.1 Kuolan niemimaan maantieteellinen asema

Kuolan niemimaa muodostui jo kylmän sodan alkuvaiheessa merkittäväksi alueeksi, mikä perustui sen maantieteelliseen sijaintiin. Kuolan niemimaa kattaa noin 2.5 prosenttia koko Venäjän arktisesta rantaviivasta. Loput rantaviivasta on aluetta, joiden puolustamiseen ei ole kannattanut panostaa muun muassa ympärivuotisen jääpeitteen, syrjäisyyden sekä matalan merenpohjan johdosta. Alueelta on melko suora pääsy Atlantin valtamerelle, mikä mahdollisti Neuvostoliiton läsnäolon globaalisesti, lisäksi alueen syvät vuonot ja lahdenpoukamat muodostavat luonnollisen suojasatamien verkoston.¹⁵ Toisaalta Grönlannin, Islannin ja Iso-Britannian muodostama GIUK- linja¹⁶ toimi Nato maiden vartioimana porttina Atlantin valtamerelle, joten pääsy huomaamattomasti valtamerelle ei ollut varmaa. Vaihtoehtoinen reitti sukellusveneille Jäämereltä Pohjois-Atlantille kulki Grönlannin ja Kanadan välistä olevan Naresinsalmen kautta, joka vastaavasti mahdollisti Natolle suoran reitin Neuvostoliiton ja myöhemmin Venäjän ydinsukellusveneiden tukialueelle Barentsin merelle.¹⁷

¹⁵ Godzimirki, Jakub: *The New Geopolitics of the North?*, Security Policy Library, 2005, Den Norske Atlanterhavskomiteé, s. 8.

Katso myös: Naarajärvi, Jere: *Kuolan strateginen merkitys Venäjälle vuonna 2015*, Esikuntaupseerikurssin tutkielma, 2009, Maanpuolustuskorkeakoulu, Helsinki s. 14

Katso myös: Jämsén, Jussi, 2011, s. 94.

Katso liite 4: Pohjoisen laivaston tärkeimmät tukikohdat.

¹⁶ GIUK on lyhenne sanoista Greenland, Iceland ja United Kingdom. Alueella sijaitti Naton SOSUS järjestelmä (Sound Surveillance System), jonka avulla seurattiin Atlantin valtamerelle pyrkiviä Neuvostoliiton sukellusveneiä. Ks. < <http://en.wikipedia.org/wiki/SOSUS>>, 7.8.2014

¹⁷ Jämsén, Jussi, 2011, s. 94–95.

Katso liite 2: Sukellusveneiden mahdolliset reitit Kuolan niemimaalta maailman valtamerille.

Kuolan niemimaan Yhdysvaltoja läheisestä sijainnista kertoo se, että ydinasetriadin kolmella laukaisuvaihtoehdolla lyhyin lentomatka kulkee Venäjän ja Yhdysvaltojen välillä arktisen alueen yli, mikä on tehnyt Kuolan niemimaasta geostrategisesti tärkeän alueen. Pelkästään Grönlannin lähivesiltä voidaan yhdellä strategisella ydinsukellusveneellä ohjauksella vaikuttaa mihin tahansa Pohjois-Amerikkaa tai Eurooppaa. Kuolan niemimaa sijaitsee myös strategisen lento-reitin varrella Yhdysvalloista Moskovaan.¹⁸

Kuolan niemimaan merkittävimpiä ympäristöuhkia ovat olleet sinne varastoidut ydinjätteet, jotka ovat pääasiassa peräisin pohjoisen laivaston ydinsukellusveneistä. Alueella sijaitsee merkittävä osa maailman ydinreaktoreista, näistä suuri osa ei ole enää aktiivisessa käytössä.¹⁹ Kuolan niemimaalla Norjan rajan läheisyydessä Andrejevan lahden alueelle on varastoitu suurin osa pohjoisen laivaston ydinjätteistä. Lahti on myös maailman suurin radioaktiivisen materiaalin riskivarasto. Radioaktiivisten materiaali- ja ydinjätteiden lisäksi useat käytöstä poistetut ydinkäyttöiset alukset muodostavat sekä ympäristöuhkia että turvallisuusuhkia. Vaarana on nimitäin ollut 1990-luvulta lähtien, että löyhästi vartioitu ja säilytetty ydinmateriaali joutuisi terroristien käsiin.²⁰

Kylmän sodan jälkeen Yhdysvaltojen yksi tärkeimmistä intresseistä Kuolan niemimaalla on ollut pelko, että alueella sijaitseva löyhästi vartioitu ydinjäte²¹ joutuisi terroristien käsiin. Syyskuun 11.2001 jälkeen Kuolan niemimaalla sijaitsevista ydinjätteistä ja joukkotuhoaseista muodostuikin Yhdysvalloille entistä suurempi huolenaihe. Vuodesta 1992 lähtien Yhdysvallat ovat käyttäneet yli kolme miljardia dollaria auttaakseen Venäjää purkamaan vanhat ydinohjukset sekä varmistamaan ydinaseiden ja muun ydinkäyttöisen materiaalin säilytyksen turvallisuuden. Yhdysvaltojen ja Venäjän yhteistyö on myös pienentänyt ydinkatastrofin mahdollisuutta huomattavasti alueella.²²

3.2 Kuolan niemimaan taloudellinen merkitys

Neuvostoliiton aikana Kuolan niemimaan painopiste oli puhtaasti sotilaallinen eikä alueen taloudellinen hyödyntäminen ollut ensisijaisen tärkeää. Tosin alueen huomattavia luonnonvaro-

¹⁸ Sama, s. 95–96.

¹⁹ Vuonna 1995 pohjoisella laivastolla oli yhteensä 270 ydinreaktoria käytössä ja varastoissa. Tämä oli yhteensä 18 prosenttia maailman ydinreaktoreista. Nilsen, Thomas ja Kudrik, Igor ja Nikitin, Alexandr: *The Russian Northern Fleet Sources of Radioactive contamination*, Bellona report volume 2:1996, 1996, The Bellona Foundation, s. 8 ja 10.

²⁰ Häyrynen, Nina: *Tapaus Kursk*, Pro gradu, 2001, Tampereen yliopisto, s.47

Katso myös: Koivula, Johanna, 2006, s. 35.

²¹ Katso liite 8: Kuolan niemimaan infrastruktuuri.

²² Godzimirki, Jakub, 2005, s. 20.

ja hyödynnettiin tuolloinkin aktiivisesti. Barentsin meri on huomattava kalastusalue, johtuen sen kalaisista vesistä. Etenkin Norjan hallinnon alaiset Huippuvuoret Barentsin merellä ovat olleet huomattavan tärkeitä kalastusalueita venäläisille kalastajille. Alueella sijaitsee myös merkittäviä öljy- ja kaasuesiintymiä²³ sekä muita luonnonvaroja, kuten nikkeliä. Kylmän sodan jälkeen alueen taloudelliset intressit ovatkin kasvattaneet merkitystään, koska Venäjän siirtyessä markkinatalouteen Neuvostoliiton hajottua on öljystä ja kaasusta tullut sen merkittävin vientituote.

Arktisen alueen energiavarantojen hyödyntäminen on ollut peruste usealle kansainväliselle yhteistyöprojektille, etenkin Norjan ja Venäjän yhteistyö on lisääntynyt huomattavasti kylmän sodan jälkeen, mikä on ollut seurausta nimenomaan militarisoitumisen vähentymisestä. Öljy- ja kaasuteollisuusalueet, kuten myös pohjoisen laivaston tukikohtien lähiympäristöt olivat turvallisuuden johdosta kiellettyjä vielä 1990-luvun alkupuolella. Tilanne muuttui 2000-luvulle tultaessa avoimuuden lisääntyessä tasaisesti. Kuolan niemimaalla on ollut hyvin pitkälti valmiiksi kaikki tarvittava infrastruktuuri raakaöljyteollisuudelle. Infrastruktuurin hyödyntämistä vastustettiin kuitenkin vahvasti pohjoisen laivaston toimesta 1990-luvun alussa, sillä syyllä, että yksityisiä yrityksiä ei haluttu yksinkertaisesti pohjoisen laivaston tukikohtien lähetyville, toiseksi energiaesiintymien ajateltiin tuovan runsaasti tankkereita alueelle, mikä kasvatti törmäysvaaraa ja nähtiin myös sotilaallisten operaatioiden esteenä. Kolmanneksi ajateltiin, että siviilihenkilöiden läheisyys olisi turvallisuusriski varsinkin, kun joukossa olisi myös ulkomalaisia. Nämä perusteet kertovat pohjoisen laivaston johdon suhtautumisesta epäluuloisesti uuteen maailman järjestykseen, jossa vanha kylmän sodan aikainen vastakkainasettelu oli kadonnut.²⁴

Taloudellinen merkitys on näkynyt Kuolan niemimaalla muun muassa siten, että 1990-luvun puolivälissä aikaisemmin pohjoisen laivaston salaiset topografiset kartat Barentsin merenpohjasta annettiin myös energiayhtiöiden käyttöön, mikä helpotti energiaesiintymien hyödyntämistä ja uusien esiintymien etsimistä. Aiemmin pohjoisen laivaston hallussa ollutta infrastruktuuria luovutettiin kasvavaan tahtiin lähemmäksi 2000-lukua mentäessä energiayhtiöille, joiden ei ole tarvinnut tästä syystä sijoittaa suuria summia esimerkiksi vientiterminaalien rakentamiseksi. Vuonna 2002 venäläinen kaasuyhtiöjätti Gazprom ja Venäjän laivasto perustivat

²³ Yksi alueen merkittävimmistä esiintymistä on Shtokmanin kaasuesiintymä, joka löydettiin jo vuonna 1988, mutta porauksia ei ole vielä päästy aloittamaan. Esiintymä sijaitsee noin 550km päässä Kuolan niemimaan rannikosta ja on maailman suurin merellä sijaitseva kaasuesiintymä.

²⁴ Åtland, Kristian, 2009, s. 106 ja 143.

Katso liite 8: Kuolan niemimaan infrastruktuuri.

yhteistyöryhmän, jota tiivistettiin vuonna 2005 yhteisillä sopimuksilla, joiden tarkoitus on ollut hyödyttää molempia osapuolia.²⁵

Pääpiirteisesti Kuolan niemimaan tuoma taloudellinen ulottuvuus on kasvattanut Neuvostoliiton jälkeen merkitystään huomattavasti, mikä on tuonut lisäksi kansainvälistä yhteistyötä alueelle. Samalla armeijan ja siviilien välinen yhteistyö kasvoi, mistä molemmat osapuolet ovat hyötäneet. Pohjoinen laivasto on saanut paljon tarvitsemaansa polttoainetta ja energiayhtiöt ovat saaneet alueen sotajoukoilta tarvitsemaansa suojelua.²⁶

3.3 Kuolan niemimaalla sijaitseva sotilaallinen voima

1990-luvulla kylmän sodan jälkeen maailman poliittinen tilanne ei johtanut enää aiemmankaltaiseen vedenalaiseen kissa ja hiiri- leikkiin arktisella alueella kuin mitä se oli kylmän sodan aikana. Tämä johtui kahden supervallan vastakkainasettelun laantumisesta sekä kaksinapaisen maailmankuvan muuttuessa Yhdysvaltojen johtamaksi yksinapaiseksi maailmaksi jäivät Yhdysvaltojen sotilaalliseksi uhkaksi edelleen Venäjän ydinaseet. Venäjän ydinaseuhan ylläpidossa Kuolan niemimaan strategiset sukellusveneet näyttelivät merkittävää osaa. Strategisten sukellusveneiden pelote oli nimenomaan niiden kyvyssä pysyä näkymättöminä pitkiäkin aikoja maailman valtamerillä. Norjan ja Venäjän raja oli pitkään Venäjän ainoa raja Naton kanssa, mikä piti Kuolan niemimaan edelleen geostrategisesti tärkeänä alueena sekä Venäjälle että Natolle.²⁷ Venäjän sotilaalliset tavoitteet eivät tästä johtuen menettäneet merkitystään arktisella alueella, vaikka yleinen poliittinen ja taloudellinen tilanne olivat heikentäneet sotavoimia merkittävästi. Sotilasmenojen kasvattamisesta ei oltu Venäjän valtiojohdossa erityisen kiinnostuneita, koska poliittiset, sotilaalliset ja taloudelliset intressit olivat suuntautuneet valtaeläntin keskuudessa ristiin. Tämän seurauksena sotilaalliset uudistukset jäivät lopulta vähäisiksi 1990-luvulla.²⁸

Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen Venäjän piti suunnitella uusi valtakunnallinen päästrategia, joka vastaisi Venäjän intressejä ja tarpeita uudessa maailmanjärjestyksessä. Tärkeä kysymys Venäjän päästrategian hahmottamisessa 1990-luvun alussa oli se, kuinka Venäjä halusi itsensä

---

²⁵ Åtland, Kristian, s. 109–110 ja 113.

²⁶ Sama, s. 113.

²⁷ Mustaniemi, Timo: *Kuolan niemimaan strategisen aseman kehittyminen 1980- ja 1990- luvulla ja ennakointi tulevasta*, diplomityö, 1995, Maanpuolustuskorkeakoulu, s. 55.

²⁸ Åtland, Kristian, s. 115.

Katso liite 10: Taulukko Kuolan niemimaalla sijaitsevien merivoimien, ilmavoimien ja maavoimien kalustomäärästä.

sijoittuvan globaalissa maailmassa. Kuolan niemimaa ja siellä sijaitsevat ydinaseet sekä laivasto nousivat erityisen tärkeiksi tekijöiksi Venäjän yrityksessä pitää globaali roolinsa ja vahva läsnäolonsa merialueillaan.²⁹ Käytännössä Kuolan niemimaan sotilaallisilla ratkaisuilla pyrittiin ylläpitämään senhetkinen kalusto käyttökelpoisena vain kaikista välttämättömmillä huolto- ja kunnossapitotoimilla. Venäjän turvallisuusympäristö koki täten 1990-luvun alussa dramaattisia muutoksia, kun samalla Nato valmisteli laajentumistaan itään entisiin Varsovan liiton maihin. Yksinään Kuolan niemimaan geostrateginen asema ja sen merkittävä osuus Venäjän ydinasepelotteesta eivät kuitenkaan riittäneet muodostamaan riittävää uhkaa Naton laajentumissuunnitelmia vastaan, koska Yhdysvaltojen johtama sotilasliittouma oli sotilaalliselta voimaltaan ylivoimainen Venäjään verrattuna.³⁰

Venäjän talousongelmat 1990-luvulla olivat erittäin suuret, mikä teki armeijan uusimisesta hidadista ja mitätöntä. Esimerkkinä Venäjän kokemasta talousahdingosta ja armeijansa haurastumisesta voidaan mainita, että laivaston budjettiosuus maan kokonaisbudjetista laski 23 prosentista vain 9 prosenttiin vuosina 1993–1998. Talousongelmat ja Naton suunnitelmat laajentua itään vuosina 1993–1994 sekä sen jatkuva läsnäolo pohjoisilla alueilla ja suorittamat sotilaalliset uudistukset kallistivat valtasuhdetta entisestään länsimaiden hyväksi, minkä seurauksena Venäjällä ei ollut mahdollisuutta olla mieltämättä Natoa edelleen sotilaalliseksi uhakseen, vaikka kylmän sodan aikainen vastakkainasettelu oli päättynyt.³¹

Venäjän pyrkimykset läpi 1990-luvun modernisoida ja uudelleen organisoida pohjoista laivastoa siinä toivossa, että laivaston taisteluvalmius ja suorituskyky pysyisivät edes osittain ennallaan, jäivät kokonaisuudessaan melko mitättömiksi. Tavoitteena oli saavuttaa Venäjälle sen edeltäjälle ominainen ylivalta pohjoisella merialueella ja vakauttaa Venäjän asema globaalina suurvaltana, mikä ei toisin sanoen onnistunut maan senhetkisessä taloudellisessa ja poliittisessä ahdingossa.³² Kuolan niemimaan merkitys ei ole perustunut kuitenkaan koskaan pelkästään vahvan laivaston varaan. Alueen parikymmentä sotilaslentokenttää Suomea kolme kertaa pienemmällä alueella³³ kuvastavat hyvin Kuolan niemimaan vahvaa ilma-asekapasiteettia. Kuolan niemimaalle rakennettu infrastruktuuri ilmavoimien käytölle on alun perin luotu Neuvostoliiton varautumiselle ydinhyökkäyksiä vastaan. Tärkeimpiä suojattavia kohteita olivat Pieta-

---

²⁹ Godzimirk, Jakub, 2005, s. 9.

³⁰ Åtland, Kristian, s. 70–71 ja 187.

³¹ Sama. 74–77.

³² Godzimirk, Jakub, 2005, s. 10–11.

³³ Kuolan niemimaa on noin 100 000 neliökilometrin suuruinen alue.

rin ja Moskovan seutu³⁴. Varautuminen ydinhyökkäyksiä vastaan edellytti mittavia ennakkovaroitusjärjestelyjä tutkaverkostoineen, satelliittikuvineen ja tunnistuslentovalmiuksineen. Lisäksi ennakkovaroitukseen liittyvät tunnistuslennot ja pommikoneiden suhteellisen lyhyet lentosäteet Yhdysvaltoihin edellyttivät pohjoisia tukikohtia, koska pohjoinen nähtiin todennäköisenä uhkasuuntana hyökkäyksille.³⁵

Yhdysvaltojen ja Naton vahva läsnäolon pohjoisilla alueilla voidaan nähdä todisteena siitä, että kylmän sodan aikaiset realiteetit eivät olleet vielä poistuneet 1990-luvulla, tosin vastakainasettelu oli mittasuhteeltaan pienempi kuin kylmän sodan aikana. 1990-luvun loppuun mennessä Venäjä oli pystynyt säilyttämään Kuolan niemimaan sotavoimat edelleen suhteellisen merkittävänä verrattuna 1980-luvun tilanteeseen, vaikka useita sukellusveneitä ja sotaluoksia oli poistettu käytöstä ja sotilaslentokenttiä sekä maavoimien tukikohtia oli jouduttu sulkemaan eikä uutta kalustoa ollut hankittu. Tätä kautta Kuolan niemimaa pysyi geostrategisesti tärkeänä alueena läpi koko 1990-luvun.³⁶

2000-luvun talouskasvu Venäjällä lisäsi Kuolan niemimaan merkitystä, mikä myös johti osittain alueen uudelleen militarisointiin ensimmäisen kerran sitten 1980-luvun alun. Lisäksi Vladimir Putinin nousu Venäjän presidentiksi nosti poliittista tahtoa kehittää maan sotavoimia. Kuolan niemimaalla sijaitseville sotavoimille yhä tärkeämmäksi tehtäväksi muodostui Venäjän taloudellisten intressien turvaaminen Kuolan niemimaalla ja sen lähialueilla. Venäjän sotilasstrategiasta arktisella alueella voidaan erottaa 2000-luvulla kolme pääasiaa: ensimmäiseksi Venäjä halusi osoittaa ja todistaa maan suvereniteetin alueella, toiseksi se pyrki suojelemaan taloudellisia intressejä ja kolmanneksi osoittamaan, että se on edelleen suurvalta-asemassa ja sen sotilaallinen voima on maailmassa merkittävä.³⁷

Kuolan niemimaan sotilaallisessa toiminnassa 2000-luvulla ei kuitenkaan koettu täyskäännettä 1990-luvun tilanteeseen, vaan uudistaminen tapahtui hitaasti ja sotilaallinen toiminta muuttui asteittain vilkkaammaksi. Käännekohtana voidaan pitää vuotta 2007, jonka jälkeen niemimaan sotilaallinen toiminta aktivoitui merkittävästi, kun presidentti Putinin käskystä pohjoinen laivasto ja Venäjän ilmavoimat lähettivät jälleen sukellusveneitä ja strategisia pommiko-

³⁴ Katso liite 9: Lyhyin lentoreitti Moskovasta Yhdysvaltoihin.

³⁵ Dörfer, Ingemar: *Kola Has Lost Significance*, U.S Naval Institute Proceedings Vol. 128 issue 3, 2002, s. 82. Katso myös Jämsén, Jussi, 2011, s. 94.

³⁶ Åtland, Kristian, 2009, s. 70

Katso myös Jämsén, Jussi, 2011, s. 94.

³⁷ Heininen, Lassi, Sergunin, Alexander, Yarovoy, Gleb: *Russian Military Strategies in the Arctic*, Valdai Discussion Club, 2013, < <http://valdaiclub.com/defense/63263.html>>, Tarkasteltu 4.8.2014

neita partioimaan säännöllisesti pohjoisilla alueilla. Aktivoitumisen myötä 2000-luvun loppupuolella on myös alueen infrastruktuuria kehitetty sekä avattu 1990-luvulla suljettuja sotilastukikohtia.³⁸

Kuolan niemimaan maantieteellinen asema ei menettänyt 1990- ja 2000-luvun aikana merkitystään, päinvastoin sen asema jopa kasvoi sitä mukaan, kun Koillisväylän³⁹ käyttö yleistyi 2000-luvun alussa ja Venäjä oli siirtynyt Neuvostoliiton aikaisesta suunnitelmataloudesta markkinatalouteen.⁴⁰ Vaikka sotilaallinen toiminta ajautui Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen taantumukseen 1990-luvulla, alueen strategiset ydinaseet eivät kuitenkaan kärsineet taantumuksesta, koska niiden merkitystä korostettiin konventionaalisten voimien menettäessä merkitystä kaluston vanhentumisesta johtuen. Tosin Neuvostoliiton aikaan liikkuvasta iskukyvyvistä pääasiassa vastanneet strategiset sukellusveneet sijaitsivat 1990-luvulla ja 2000-luvun ensimmäisen vuosikymmenen alussa rahanpuutteen johdosta pääasiassa satamissa ja telakoilla.

Presidentti Putinin aikakautena vuosina 2000–2008 Venäjän talous kasvoi, minkä johdosta myös Kuolan niemimaan sotilaallista merkittävyyttä palautettiin uudistamalla vanhaa sotakalustoa. Putinin suuntautuminen Venäjän turvallisuuspoliittisiin asioihin oli edeltäjiinsä Jeltsiniä ja Gorbatšovia selvempää, mikä omalta osaltaan tehosti Kuolan niemimaan sotilaallisen toiminnan aktivoitumista. Ominaista Kuolan niemimaan sotilaalliselle toiminnalle 2000-luvulla oli myös tiivistyvä yhteistyö siviiliyhtiöiden, etenkin energiayhtiöiden kanssa. Yhteistyön tarkoitus oli edistää Venäjän taloutta sekä samalla kehittää alueella sijaitsevia sotavoimia, jotta taloudelliset intressit pohjoisella alueella olisivat turvattuina tulevaisuudessakin.⁴¹

---

³⁸ Blombergs, Fred: *Euroopan voimatasapainojärjestelmä 1990–2012*, Strategian laitos julkaisusarja 1: Strategian tutkimuksia No 32, Juvenes Print, 2013, Helsinki, s. 34.

Katso myös Charles M. Perry & Bobby Adersen: *New Strategic Dynamics in the Arctic Region*, 2012, The Institute for Foreign Policy Analysis, s. 63. Ladattavissa <<http://www.ifpa.org/focus/arctic.php#tabB>>, 4.8.2014

Katso myös Naarajärvi, Jere, 2009, s. 21.

³⁹ Koillisväylä mahdollistaa merkittävästi lyhyemmän reitin Euroopan ja Aasian välillä kuin nykyisin pääasiallisessa käytössä oleva Suezin kanavan kautta kulkeva reitti. Väylä kulkee Kuolan niemimaan alueelta Venäjän rannikkoa pitkin Beringin salmelle. Raunu, Mika, 2009, s. 106–107.

⁴⁰ Raunu, Mika, 2009, s. 105.

⁴¹ Lehtonen, Eero: *Ydinaseet Venäjän turvallisuusstrategiassa*, Pro gradu, 2011, Maanpuolustuskorkeakoulu, s. 51 ja 60.

Katso myös Åtland, Kristian, 2009, s. 9.

4 ILMAVOIMAT KUOLAN NIEMIMAALLA

Ilmavoimilla on ollut perinteisesti ennaltaehkäisevä tehtävä Kuolan niemimaan sotilaallisessa toiminnassa. Ne ovat olleet tärkeä osa Venäjän ennakkovaroitusjärjestelmää ydinhyökkäysten varalta. Lisäksi ilmavoimien tehtävänä on ollut mahdollistaa alueen merivoimille toimintavaupaus. Ilmastoltaan Kuolan niemimaa on hyvin ankara, mikä on asettanut perinteisesti haasteita sekä sotilaskoneille että niiden vaatimalle infrastruktuurille.⁴²

4.1 Ilma-aseen kehitys

Kylmän sodan alkuvaiheessa Neuvostoliitto perusti strategiset kaukotoimintailmavoimat tasapainottamaan Neuvostoliiton ja Yhdysvaltojen välistä ydinasepelotetta. Sen ajan lentokoneiden toimintamatka oli lyhyt. Koneet sijoitettiin eteentyönnettyihin tukikohtiin Kuolan niemimaalle, josta niiden toimintasäde riitti Yhdysvaltoihin, sillä lyhyin lentoreitti Yhdysvaltoihin kulkee Pohjoisnavan yli. Kuolan niemimaa sijaitsi myös ilma-aseen kannalta keskeisellä paikalla siinä mielessä, että alueelta pääsee lentämään Keski-Euroopan läheisyyteen tunkeutumatta kenenkään valtion ilmatilaan.⁴³

Kuolan niemimaalla sijaitsee 22 sotilaslentokenttää, joista useimmat ovat tarkoitettu hävittäjäkoneille. Alueella sijaitsee kuitenkin myös suurempia kenttiä, joihin strategiset pommikoneet voivat tukeutua, kuten esimerkiksi Olenegorskin⁴⁴ lentokenttä. Kuolan niemimaalle ei ole kuitenkaan 1990- ja 2000-luvulla sijoitettu strategisia pommikoneita, vaan ne ovat operoineet pääasiassa Saratovin läheisyydessä sijaitsevasta Engelsin 37. Ilma-armeijan tukikohdasta. Tosin alueelle oli sijoitettuna useita Neuvostoliiton aikaisia keskimatkan Tu-22⁴⁵ pommikoneita, jotka voidaan varustaa tarvittaessa ydinaseilla.⁴⁶

⁴² Katso liite 10: Taulukko Kuolan niemimaalla sijaitsevien merivoimien, ilmavoimien ja maavoimien kalustomääristä.

⁴³ Naarajärvi, Jere, 2011, s. 13–15.

Katso myös Jämsén, Jussi, 2011, s. 94.

⁴⁴ Olenegorskin lentokentälle tukeutuivat lähinnä ilmatankkausekoneet, jotka olivat tärkeitä Neuvostoliiton ja Venäjän strategisten pommikoneiden operoinnissa arktisella alueella. Lisäksi Tu-22 pommikoneet ovat tukeutuneet kentälle. Mustaniemi, Timo: *Kuolan niemimaan strategisen aseman kehittyminen 1980- ja 1990-luvulla ja ennakkointia tulevast*, Diplomityö, 1995, Maanpuolustuskorkeakoulu, s. 23.

⁴⁵ Tu-22 pommikoneita voidaan pitää myös strategisina lentokoneina, sillä ilmatankkauksen avulla niiden toimintamatka voidaan korottaa noin 2000 kilometristä noin 5000–7000 kilometriin. Kopp, Carlo: *Tupolev TU22M3 Backfire C Bomber – Missile Carrier*, Air Power Australia, 2014, < <http://www.ausairpower.net/APA-Backfire.html>>, Tarkasteltu 26.1.2015

⁴⁶ Heininen Lassi, Sergunin Alexander, Yarovov Gleb: *Russian Military Strategies in the Arctic*, Valdaï Discussion Club, 2013, < <http://valdaiclub.com/defense/63263.html>>, Tarkasteltu 4.8.2014

Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen Venäjän ilmavoimat kärsivät yhtäläillä rahan puutteesta kuin toisetkin puolustushaarat. Lisäksi Neuvostoliiton hajoamisen seurauksena Venäjä menetti merkittäviä määriä lentokoneita, etenkin strategisia pommikoneita Valko-Venäjään, Ukrainaan ja Kazakstaniin⁴⁷, mikä jätti Venäjän ilmapuolustukseen suuria aukkoja. Hajoamisesta syntyneet ongelmat koskettivat loppujen lopuksi hyvin vähän Venäjän luoteista kulmaa nimenomaan sen takia, ettei kalustoa menetetty Neuvostoliitosta irtaantuneille valtioille eikä muiden alueiden ilmapuolustusta täydennetty Kuolan niemimaalla sijaitsevilla resursseilla.⁴⁸

Venäjän ilmavoimien suuri ongelma Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen oli pommikoneiden vanheneminen. Lisäksi Yhdysvaltojen teknologia harppasi 1990-luvulla suuria askelia eteenpäin, mikä kasvatti eroa venäläisiin strategisiin pommikoneisiin kuin myös torjunta- ja hävittäjäkoneisiin. Venäjän yleisin strateginen pommikone 1990- ja 2000-luvulla oli 1950-luvulla kehitetty Tu-95, joka oli vanhenevaa kalustoa jo kylmän sodan päättymisen aikaan. Keskimatkan Tu-22 pommikoneet kykenivät lentämään yllääninopeudella, mutta ne vaativat päivityksiä elinjakson pidentämiseksi eikä päivityksien suorittamiseen löytynyt erityisen paljon resursseja 1990-luvulla. Venäjän uusinta strategista pommikonekalustoa edusti Neuvostoliiton aikainen Tu-160, joka vaati 2000-luvun alussa myös merkittäviä uudistuksia. Kuolan niemimaan asevoimia pitkänmatkan strategisten pommikoneiden haasteet eivät suoranaisesti koskeneet, paitsi Tu-22 koneiden osalta sekä pohjoisilla alueilla strategisilla pommikoneilla suoritettujen partiointilentojen määrän vähentymisen osalta.⁴⁹

Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen Venäjän ilmapuolustukseen jäädessä suuria aukkoja Venäjä pyrki kehittämään asevoimiensa strategisia järjestelmiä, joihin myös ilmapuolustus kuului. Kuten aikaisemmin on todettu, uudistukset olivat 1990-luvulla erittäin hitaita. Strategisten järjestelmien kehittämisen lähtökohtana vaikuttivat vahvasti Persianlahden sodan havainnot ilmapuolustuksen tärkeydestä sekä yhdysvaltalaisien strategisten pommikoneiden sekä risteilyohjuksien kehityksestä. Kuolan niemimaan ilmapuolustus oli keskimäärin korkeammalla tasolla kuin muualla Venäjällä, mutta tilanne ei ollut kuitenkaan tyydyttävä.⁵⁰

⁴⁷ Ukraina jäi Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen noin kaksi tuhatta ydinkärkeä sekä 20 000 tonnia ohjusten polttoainetta, jotka palautettiin Venäjälle vuosien 1992–1997 aikana Yhdysvaltojen avustamana. Lisäksi Ukraina jäi Neuvostoliiton 106. raskas pommikonedivisioonaa, johon kuului 29 pitkänmatkan strategista Tu-95 pommikonetta ja 19 uutta pitkän matkan strategista Tu-160 pommikonetta sekä kaksikymmentä ilmatankkaus-konetta. Ukraina suostui palauttamaan sotakaluston Venäjälle vasta vuonna 1999.

Zaloga, Steven J.: *The Kremlin's Nuclear Sworde The Rise and Fall of Russia's Strategic Nuclear Forces 1945-2000*, Smithsonian Institution Press, 2002, Lontoo/Washington, s. 219–221.

⁴⁸ Sama, s.23, 39 ja 41. Katso myös Naarajärvi, Jere, 2009, s. 20–21.

⁴⁹ Heininen Lassi, Sergunin Alexander, Yarovov Gleb: *Russian Military Strategies in the Arctic*, Valdai Discussion Club, 2013, < <http://valdaiclub.com/defense/63263.html>>, Tarkasteltu 4.8.2014

⁵⁰ Sama.

Katso myös Mustaniemi, Timo, 1995, s.30. Katso myös Dörfer, Ingemar, 2002, s. 82.

Merivoimilla oli kylmän sodan jälkeen määrällisesti vahvat ilmavoimat. pohjoisen laivaston ilmavoimien rajallinen toiminta johtui lentotukialusten määrästä. Venäjällä oli 1990-luvun alkupuolella kaksi lentotukialusta, joista toinen poistettiin käytöstä 1990-luvun puolivälissä ja myytiin myöhemmin Intiaan.⁵¹ Jäljelle jäänyt lentotukialus kykeni kuljettamaan noin 24–30 Su-27 hävittäjää ja 8-10 helikopteria, mikä tarkoitti sitä, että pohjoisen laivaston hävittäjät ja keskimatkan pommikoneet ovat operoineet pääasiassa Kuolan niemimaalta käsin ja niiden ensisijainen tehtävä on ollut puolustaa Kuolan niemimaan strategisia kohteita. Venäjän ilmavoimilla oli Kuolan niemimaalla 1990-luvulla yksi MiG-31 ja kaksi Su-27 rykmenttiä, jotka täydensivät pohjoisen laivaston konekalustoa.⁵²

Sotilaslentokenttiä suljettiin 1990-luvulla Kuolan niemimaalla taloudellisten syiden johdosta sekä myös kylmän sodan aikaisen vastakkainasettelun hälvennettyä, minkä seurauksena lakautettiin esimerkiksi 16 kilometrin päässä Norjan rajasta sijaitseva Luostarin tukikohta, joka oli ollut aikaisemmin erityisen tärkeä johtuen sen läheisestä sijainnista Natoon. 2000-luvulla pyrittiin vastaavasti parantamaan jälleen strategisten pommikoneiden toimintamahdollisuuksia arktisella alueella avaamalla uudelleen lentokenttiä, kuten esimerkiksi Kuolan niemimaalla sijaitseva Monchegorskin sotilaslentokenttä, joka oli tarpeeksi suuri suuremmille sotakoneille.⁵³

2000-luvun puolivälissä Kuolan niemimaalla pohjoisella laivastolla oli huomattava määrä pommitus- ja hävittäjäkalustoa, joihin kuului ainakin 38 keskimatkan Tu-22M pommikonetta, kaksikymmentä Su-27 tukialushävittäjää ja kymmenen Su-25 rynnäkkökonetta. Venäjän ilmavoimien osalta Kuolan niemimaalle oli vastaavasti sijoitettu 2000-luvun puolivälissä ainakin neljäkymmentä Su-27 ja kolmekymmentä MiG-31 hävittäjää. Alueella sijaitsi myös ydinkärkien tärkeä varastointialue, vaikka alueelle ei ollut sijoitettu pysyvästi pitkän matkan strategisia pommikoneita. Vuonna 2001 Leningradin sotilaspiirissä⁵⁴ ilmavoimilla oli noin kolmesataa ydinkärkeä, joista noin puolia säilytettiin Kuolan niemimaalla. Kokonaisuudessaan Venä-

⁵¹ Intiaan myyty lentotukialus oli Admiral Gorshkov, joka oli tarkoitettu pääasiassa helikoptereiden tukeutumiseen. Toinen lentotukialus oli Admiral Kuznetsov, joka on ollut pohjoisen laivaston käytössä aina nykypäivään asti. Dörfer, Ingemar, 2002, s. 82.

⁵² Malkamäki, Joni, 2001, s.18. Katso myös Mustaniemi, Timo, 1995, s. 40.

⁵³ Heininen Lassi, Sergunin Alexander, Yarovoy Gleb: *Russian Military Strategies in the Arctic*, Valdaï Discussion Club, 2013, < <http://valdaiclub.com/defense/63263.html>>, Tarkasteltu 4.8.2014.

Katso myös. Nilsen, Thomas: *Cold War airbase turn ghost town*, 2013, Barents Observer, <<http://barentsobserver.com/en/security/2013/09/cold-war-airbase-turns-ghost-town-05-09>>, Tarkasteltu 29.7.2014.

Katso myös Foss, Ketil & Henningsen, Knut: *Strategisk nærings samarbeid mellom Pechenga og Sør-varanger*, 2011, Kirkenes, s. 21.

⁵⁴ Kuolan niemimaa kuului Leningradin sotilaspiiriin aina vuoteen 2010, asti jonka jälkeen Leningradin sotilaspiirin tilalle muodostettiin Venäjän läntinen sotilaspiiri.

jän ilmavoimilla oli 1082 ydinkärkeä.⁵⁵ Pelkästään ydinkärkien säilyttäminen Kuolan niemimaalla oli osoitus sen erittäin tärkeästä asemasta strategisille pommikoneille, täten Venäjälle oli tärkeää säilyttää lentokoneiden tukeutumiskyky alueella.⁵⁶

4.2 Ilma-aseen käyttö

Strategisilla pommikoneilla suoritettavat partiolennot laskivat Neuvostoliiton aikaisesta noin viidestäsadasta lennosta vuosittain 1990-luvulla ja 2000-luvun ensimmäisen kymmenyksen alussa alle kymmeneen partiolentoon vuodessa. Taustalla vaikutti vahvasti Venäjän heikko taloudellinen tilanne, joka johti edelleen siihen, että ilmakomponentin tärkeimmäksi rooliksi Kuolan niemimaalla muodostui strategisten kohteiden puolustaminen eikä niinkään vahvan läsnäolon näyttäminen arktisella alueella. Tärkeimpiä suojattavia kohteita olivat muun muassa sukellusveneet ja satamat⁵⁷ sekä talousalueet, kuten energiavarastot ja ydinvoimalat.⁵⁸ Venäjän heikko taloudellinen ja poliittinen tilanne heijastui myös lentotuntien määrässä. Venäjän ilmavoimien sekä merivoimien ilmavoimien lentotunnit supistuivat 1990-luvulla huomattavasti, jopa vain kahteenkymmeneen lentotuntiin vuodessa. Verrattuna Yhdysvaltojen keskimääräiseen 215–260 ja Suomen 120 lentotuntiin oli selvää, että Venäjän ilmavoimat olivat tässä mielessä suorituskyvyltään heikkoja. Tämä vaikutti myös merkittävästi Kuolan niemimaan ilmavoimien suorituskykyyn. Ainoastaan Tšetšenian sotaan osallistuneet lensivät vähintään kuusikymmentä lentotuntia tai enemmän.⁵⁹ Yleisesti 1990-lukua voidaan pitää ilmavoimien osalta erittäin hiljaisena aikana.

Venäjän ilmavoimat kokivat 2000-luvun ensimmäisen kymmenyksen puolivälissä aktivoitumisen merkkejä, joka oli seurausta Venäjän talouden elpymisestä ja presidentti Putinin kasvavasta intressistä kehittää maan asevoimia. Arktinen alue keräsi myös kasvavaa kiinnostusta sen luonnonvarojen johdosta. Tämän seurauksena myös sotilaallista toimintaa aktivoitiin alueella, jotta maan taloudelliset intressit saataisiin turvattua. Vuonna 2007 presidentti Putin määräsi pitkänmatkan strategiset pommikoneet suorittamaan säännöllisiä partiolentoja arktisella alueella. Lennot suoritettiin Saratovin lähetyvillä sijaitsevasta Engelsin tukikohdasta, joka oli noussut Neuvostoliiton jälkeen merkittävään asemaan siellä sijaitsevien strategisten

⁵⁵ Raunu, Mika, 2009, s. 46–48.

Katso myös The IISS: *The military balance 2000-2001*, The IISS, 2001, London, s.120 ja 124.

⁵⁶ Katso liite 5: Kuolan niemimaalla sijaitsevat lentotukikohdat.

⁵⁷ Pitkin Kuolan niemimaan rannikkoa on louhittu kallioon tunneleita, joihin voidaan ajaa ydinsukellusveneitä suojaan. Luolissa olevat suojasatamat ovat rakennettu kylmän sodan aikana mahdollisten sotilaallisten hyökkäysten varalta. Polmar, Norman: *The Naval Institute guide to the Soviet navy*, 1991, the United States Naval Institute, Annapolis

⁵⁸ Heininen Lassi, Sergum Alexander, Yarovoy Gleb, 2013. Katso myös Naarajärvi, Jere, 2009, s. 20.

⁵⁹ Malkamäki, Joni, 2001, s.18. Katso myös Mustaniemi, Timo, 1995, s. 40.

pommikoneiden johdosta. Vuoden 2007 jälkeen pohjoisilla alueilla on järjestetty säännöllisesti suuria ilmavoimien harjoituksia, joista mainittakoon esimerkiksi vuoden 2008 harjoitus, johon osallistui merkittävä määrä strategisia pommikoneita.⁶⁰ Yleisesti strategisilla pommikoneilla suoritettavat partiointilennot olivat ensimmäiset sitten kylmän sodan. Partiolennot ovat jatkuneet nykypäivään saakka ja laajentuneet myös Itämerelle. Etenkin Yhdysvalloissa ja Iso-Britanniassa ja Norjassa strategisten pommikoneiden läsnäolo pohjoisilla alueilla nähtiin asettaisena paluuna Neuvostoliiton aikaiseen militarisoitumiseen.⁶¹

Partiolennot osoittivat Kuolan niemimaan geostrategisen merkityksen kasvua Venäjälle, sillä ilmatankkauskoneet tukeutuivat alueelle ja pommikoneiden suojaksi lähetettiin myös hävittäjiä. Pommikoneet operoivat säännöllisesti Keski-Venäjältä lentäen Kuolan niemimaan yli Grönlanninmeren, Barentsin meren ja Norjanmeren alueelle. Pelkästään vuosina 2007–2008 Norjan ilmavoimat kävivät tunnistamassa aluevesirajansa lähelle tulleita venäläisiä sotilaskoneita noin 160 kertaa. Muutos on merkittävä verrattuna 1990-lukuun, jolloin Norjan suorittamia tunnistuslentoja saatettiin toteuttaa vain noin kymmenen kertaa vuodessa.⁶² Aktiivisen ilmakomponentin käyttö arktisella alueella oli osoitus Venäjän halusta osoittaa suvereniteettinsa pohjoisilla alueilla sekä turvata taloudelliset intressinsä lähialueilla. Ilmavoimien aktiivisen läsnäolon lisäksi myös pohjoisen laivaston partiointia lisättiin huomattavasti, tosin laivaston toimintaan 1990-luvun heikko taloudellinen ja poliittinen tilanne eivät olleet vaikuttaneet yhtä dramaattisesti kuin ilmavoimiin.⁶³

Kuolan niemimaalla on ollut myös läpi kylmän sodan sekä 1990- ja 2000-luvun oleellinen asema Neuvostoliiton ja Venäjän ennakkovaroitusjärjestelmän osalta. Olenegorskissa sijaitseva Hen House- tutka⁶⁴ on rakennettu 1960-luvulla ballististen ohjusten varalta. Olenegorskissa sijaitseva tutka on osa suurempaa ennakkovaroitusjärjestelmää⁶⁵. Tutkalla vastataan pohjoisen suunnan valvonnasta. Kuten aikaisemmin on todettu, lyhin reitti ballistiselle ohjukselle kulkee Yhdysvalloista Venäjälle pohjoisen napapiirin yli, täten Olenegorskin tutka-asemalla on ollut strategisesti merkittävä asema Neuvostoliitolle ja Venäjälle. Hen House- tutkan läheisyyteen

⁶⁰ Raunu, Mika, 2009, s. 47.

⁶¹ Charles M. Perry & Bobby Andersen, 2012, s. 63.

Katso myös. GlobalSecurity: *Engel's*, 2011, <<http://www.globalsecurity.org/wmd/world/russia/engels.htm>>, Tarkasteltu 13.8.2014

⁶² Blombergs, Fred: *Euroopan voimatasapainojärjestelmä 1990-2012*, Strategian laitos julkaisusarja 1: Strategian tutkimuksia No 32, Juvenes Print, 2013, Helsinki

Katso myös Charles M. Perry & Bobby Andersen: *New Strategic Dynamics in the Arctic Region*, 2012, The Institute for Foreign Policy Analysis, s.63. Ladattavissa <<http://www.ifpa.org/focus/arctic.php#tabB>>, 4.8.2014

Katso myös Naarajärvi, Jere, 2009, s. 21.

⁶³ Naarajärvi, Jere, 2009, s.20–21. Katso myös Åtland, Kristian, 2009, s. 6–7.

⁶⁴ Hen House on Naton nimitys tutkalle. Venäläinen nimike tutkalle on Dnestr M.

⁶⁵ Katso liite 7: Neuvostoliiton ennakkovaroitusjärjestelmä.

rakennettiin ennakkovaroitusjärjestelmän täydentämiseksi 1970-luvulla Daryal- tutka⁶⁶, jonka avulla parannettiin kykyä havaita pohjoisesta lentäviä ballistisia ohjuksia. Olenegorskin tutka- asemalla voidaan valvoa useiden tuhansien kilometrien päähän ja asema on tiedettävästi ollut käytössä läpi 2000-luvun.⁶⁷

Kuolan niemimaalla sijaitsevat ilmavoimat olivat Neuvostoliiton aikana aikansa teknologian mukaiset. Neuvostoliiton hajottua sekä sen seurauksena Ukrainassa Valko-Venäjällä ja Kazakstanissa sijaitsevien ilmapuolustuksen kannalta tärkeiden tukikohtien ja niiden sisältämien kaluston menetys johtivat Venäjän ilmavoimien käytön ja kehityksen kannalta taantumukseen. Venäjän ilmavoimien voimavaroja keskitettiin pääasiassa alueille, joissa ilmapuolustuksessa oli aukkoja. Tämä vaikutti Kuolan niemimaalle sijoitettujen ilmavoimien käyttöön sekä kalustoon siten, että uusia sotilaskoneita ei enää hankittu ja säännöllisistä lennoista luovuttiin. Vasta 2000-luvulla ilmavoimien suorituskykyä nostettiin lisäämällä lentotunteja sekä uusimalla kalustoa. 2000-luvun ensimmäisen vuosikymmenen loppupuolella ilmavoimien suorituskyky oli nostettu vastaamaan osittain Neuvostoliiton aikaista suorituskykyä, minkä tavoitteena oli saada Venäjän pohjoinen alue turvattua sekä tätä kautta parantaa maan asemaa globaalisesti.⁶⁸

---

⁶⁶ Daryal- tutka on, kuten Hen House-tutkakin kiinteärakenteinen, useita satoja metrejä leveä ja kymmeniä metrejä korkea tutka-asema.

⁶⁷ GlobalSecurity: *Olenegorsk*, 2011, <<http://www.globalsecurity.org/wmd/world/russia/olenegorsk.htm>>, Tarkasteltu 18.3.2015

Katso myös. Podvig, Pavel: *Russian Strategic Nuclear Forces*, 2004, Massachusetts Institute of Technology, s. 423–424.

⁶⁸ Malkamäki, Joni, 2001, s. 18. Katso myös. Åtland Kristian, 2009. s. 27 ja 76.

5 MERIVOIMAT JA YDINASEET KUOLAN NIEMIMAALLA

Kuolan niemimaan maantieteellinen sijainti on mahdollistanut sekä myös edellyttänyt suuren laivaston. Laivasto on Kuolan niemimaalla sotilaallinen päätoimija. Ilmavoimat ja maavoimat on luotu laivaston ympärille täydentämään sen sotilaallista merkittävyyttä. Pohjoinen laivasto on linkittynyt laaja-alaisesti sekä siviiliorganisaatioihin että muihin puolustushaaroihin.⁶⁹

5.1 Pohjoisen laivaston haasteet

Kylmän sodan loppupuolella ja sen jälkeen operatiivisten ja taisteluvälmiiden sukellusveneidä sekä taistelulaivojen lukumäärä väheni nopeasti Kuolan niemimaan tukikohdissa. Tämä oli seurausta siitä, että 1990-luvun Venäjän poliittinen ja taloudellinen tilanne ei enää ollut otollinen laivaston kehittämiseksi ja uusimiselle. Tilanteen johdosta laivaston sota-alusten määrä laski suhteellisen nopeasti, koska resursseja ei voitu enää kohdistaa ylläpitämään koko laivaston suorituskykyä. Pohjoisen laivaston suorituskyvyn kehittäminen 1990-luvulla perustuikin vahvan ydinasepelotteen luomiseen. Tavoitteena oli vuoden 1993 sotilasdoktriinin⁷⁰ mukaisesti välttää mahdollinen ydinasosota sekä puolustautua Venäjää ja sen liittolaisia vastaan suunnatuilta mahdollisilta hyökkäyksiltä. Ydinaseiden merkityksen kasvattamisen taustalla oli myös heikentyneiden konventionaalisten sotavoimien suorituskyvyn paikkaaminen.⁷¹

Kylmän sodan lopussa pohjoisella laivastolla oli merkittävä määrä taistelulaivoja ja sukellusveneitä. Sukellusveneistä noin parikymmentä olivat strategisia sukellusveneitä. Vuonna 1995 laivastolla oli enää noin viisikymmentä prosenttia taistelulaivojen ja sukellusveneidä määräs- tä, joka sillä oli ollut kylmän sodan aikana. Lisäksi suuri osa laivoista ja sukellusveneistä olisi tullut poistaa pian käytöstä käyttöikänsä johdosta.⁷² Venäjä tosin pyrki ylläpitämään pohjoisen laivaston suorituskykyä entisellään, mutta laivaston budjetin pienentyminen esti ison osan eri- laisten kunnossapito- ja päivityssuunnitelmien toteuttamisen.

⁶⁹ Katso liite 10: Taulukko Kuolan niemimaalla sijaitsevien merivoimien, ilmavoimien ja maavoimien kalustomäärästä.

⁷⁰ Lokakuussa vuonna 1993 julkaistussa Venäjän sotilasdoktriinissa sallittiin ydinaseiden ensikäyttö sekä niiden käyttö myös sellaisia maita vastaan, joilla ei ydinaseita ollut.

Sokov, Nikolai: *Russia's 2000 Military Doctrine*, The Nuclear Threat Initiative (NTI), 1999, <<http://www.nti.org/analysis/articles/russias-2000-military-doctrine/>>, Tarkasteltu 16.8.2014

⁷¹ Åtland, Kristian, 2009, s.70 ja 84.

⁷² The IISS: *The Military Balance 1985/86*, Oxford University Press, 1985, London, s. 26.
The IISS: *The Military Balance 1995/96*, Oxford University Press, 1995, London, s. 117.

Naton vahva läsnäolo arktisella alueella lisäsi Venäjän paineita Kuolan niemimaalla. 1990-luvulla Barentsin merellä oli säännöllisesti kolmesta neljään monikäyttöistä ydinsukellusvenettä Yhdysvalloista, Iso-Britanniasta tai Ranskasta, mikä kasvatti alueella myös yhteentörmäyksen riskiä. 1990-luvun alussa sattuihin kaksi yhteentörmäystä venäläisten ja yhdysvaltalaisen sukellusveneiden välillä.⁷³ Kummassakin yhteentörmäyksessä vältyttiin uhreilta, mutta tapahtumat kiristivät Yhdysvaltojen ja Venäjän välejä sekä olivat osoitus pohjoisen alueen strategisesta merkittävydestä. Kylmän sodan päättymisestä oli kulunut pari vuotta ja maailman laajuinen poliittinen tilanne oli rauhoittunut, mutta Yhdysvalloille pohjoinen alue oli edelleen suuressa merkityksessä. Barentsinmeren lisäksi Natolla oli myös Atlantin valtamerellä kahdeksasta kymmeneen strategista sukellusvenettä, jotka olivat varustettuja ballistisilla ohjuksilla. Länsimaiden jatkuva läsnäolo ja tunkeutuminen Barentsin merelle tulkittiin Venäjällä hyökkäyksellisiksi toimiksi, minkä seurauksena oli perusteltua pyrkiä vahvistamaan Venäjän läsnäoloa pohjoisella alueella.⁷⁴

Vuosina 1994–1997 Venäjä otti käyttöön viidestä seitsemään ydinkäyttöistä hyökkäyssukellusvenettä sekä ohjusristeilijän ja lentotukialuksen, jotka sijoitettiin pohjoiseen laivastoon. Näiden uusien hankintojen tarkoitus oli puolustaa strategisia ydinsukellusveneitä. Laivaston päivittäminen oli osa suurempaa Venäjän johdon suunnittelemaa puolustuksellista ohjelmaa, joka kulki nimellä ”pohjoinen strateginen linnake”.⁷⁵ Ohjelman taustalla oli nimenomaan venäläisten kokema länsimaiden uhka. Heidän mukaan länsimaat pyrkivät saamaan arktisen alueen luonnonvarat haltuunsa. Ohjelma käynnistettiin 1990-luvun alussa, mutta presidentti Jeltsin toi asian julkisuuteen vasta vuonna 1998, tosin tarkemmat yksityiskohdat pidettiin edelleen salaisina.⁷⁶

Pohjoinen strateginen linnake-ohjelma sai paljon vastustusta Venäjällä, varsinkin liberaaleilta poliitikoilta, jotka halusivat kehittää Venäjän yhteistyötä länsimaiden kanssa. Ohjelman kannatus oli kuitenkin suurempi, joten sitä työstettiin eteenpäin suurista talousvaikeuksista huolimatta. Keskeisintä ohjelmassa oli kehittää laivaston osuutta valtion ydinasetriadissa sekä

⁷³ Helmikuussa vuonna 1992 ja vuotta myöhemmin maaliskuussa Yhdysvaltojen sekä Venäjän ydinkäyttöiset sukellusveneet törmäsivät. Vuoden 1992 yhteentörmäys tapahtui aivan Venäjän aluevesirajan lähetyvillä Kuolan niemimaan edustalla. Venäläiset väittivät yhteentörmäyksen tapahtuneen heidän aluevesillään, jonka Yhdysvallat tosin kiistivät. Vuoden 1993 yhteentörmäys tapahtui venäläisen Delta IV-luokan ja yhdysvaltalaisen *Greylingin* sukellusveneitten välillä Kuolan niemimaan edustalla.

Cushman Jr., John: *Two subs collide off Russian port*, The New York Times, 1992, <<http://www.nytimes.com/1992/02/19/world/two-subs-collide-off-russian-port.html>>, Tarkasteltu 15.8.2014.

⁷⁴ Åtland, Kristian, 2009, s. 80. Katso myös liite 1: Venäjän ja Yhdysvaltojen yleisimmät sukellusvenetyypit.

⁷⁴ Åtland, Kristian, 2009, s. 70, 74–75 ja 80.

⁷⁵ Tunnetaan myös nimellä ”northern strategic bastion”. Alun perin ohjelman suunnittelun käynnisti venäläinen sotilasanalyytikko Andrey Kokoshin.

⁷⁶ Åtland, Kristian, 2009, s.77 ja 94-96.

joukkojen mobilisointia. Suunnitelman mukaan pohjoinen laivasto ei tarvitsisi huomattavia uusia investointeja, vaan kyse oli ennemminkin organisaation uudelleen järjestelemisestä, jonka avulla pohjoisesta laivastosta pyrittiin muodostamaan mahdollisimman suorituskykyinen yksikkö, joka edelleen pystyisi puolustamaan Venäjän intressejä lähialueillaan ja maailman valtamerillä sekä luomaan huomattavan ydinasepelotteen. Ohjelmaan kuului myös Kuo-
lan niemimaan maa- ja ilmavoimien uudelleen organisointi, mutta ne jäivät pitkälti pohjoisen laivaston kehittämisen varjoon.⁷⁷

Elokuussa vuonna 2000 tapahtunut ydinsukellusvene Kurskin onnettomuus⁷⁸ konkretisoi pohjoisen laivaston ongelmat ja osoitti, ettei 1990-luvun pohjoinen strateginen linnake-ohjelmalla oltu saatu aikaan haluttuja tuloksia. Presidentti Putin oli korostanut ennen onnettomuutta puheissaan nimenomaan pohjoisen laivaston merkitystä maan kansallisessa turvallisuudessa. Onnettomuuden jälkeen Venäjällä keskustelun aiheeksi nousi maan senhetkinen sotavoimien tila. Putin korostikin puheissaan, että Neuvostoliiton aikaista sotilaallista mahtia ei voitaisi saavuttaa senhetkisessä taloudellisessa tilassa, vaan armeijan olisi elettävä varojen mukaisesti, joka tarkoitti käytännössä pienempää, liikkuvaisempaa, teknisempää ja korkeammin professionalisoitunutta armeijaa. Sukellusveneonnettomuus johti myös historialliseen tapahtumaan, sillä Venäjä kääntyi ensimmäisen kerran Naton puoleen pyytämällä apua miehistön pelastamisessa. Vaikka Venäjä oli rakentanut suurimman määrän sukellusveneitä maailmassa, se ei omistanut tarvittavaa pelastuskalustoa. Kurskin tapauksen ja siitä seuranneen keskustelun jälkeen pohjoisen laivaston kehityksen suunta keskittyi aikaisempaa enemmän laivaston laadun kehittämiseen.⁷⁹

Muutama vuosi Kurskin onnettomuuden jälkeen pohjoinen laivasto oli luopunut useasta sotaluksesta ja sukellusveneestä nimenomaan niiden huonon kunnon johdosta. Vuonna 2006 Laivastolla oli noin neljäkymmentä ydinsukellusvenettä ja vajaa kaksikymmentä suurta sotalusta sekä yksi lentotukialus, kun vastaavasti kymmenen vuotta aikaisemmin pohjoisella laivastolla oli noin reilu sata sukellusvenettä ja vajaa kahdeksankymmentä sotalusta. 2010-lukuun mennessä ydinsukellusveneiden määrä väheni edelleen noin kolmeenkymmeneen,

---

⁷⁷ Sama, s.27 ja 94–97.

Godzirmirsk, Jakub M., 2005, s. 10–11.

⁷⁸ Ydinsukellusvene upposi räjähdysten seurauksena vieden 118 miehistön hengen mukanaan. Onnettomuus tapahtui 150 kilometrin päässä Severomorskin tukikohdasta. Nilsen, Thomas: *Fire in floating dock with nuclear submarine*, 2011, <<http://barentsobserver.com/en/articles/fire-floating-dock-nuclear-submarine>>, 17.8.2014

⁷⁹ Häyrynen, Nina, 2001, s. 45, 70.

mutta useat alukset oli saatu päivitettyä ja modernisoitua muodostaen edelleen elintärkeän osan Venäjän ydinasetriadista ja ydinasepelotteesta.⁸⁰

Pohjoinen laivasto oli merkittävien uudistusten tarpeissa kylmän sodan päättymisestä asti, mutta itse konkreettiset uudistustoimet toteutuivat vasta 2000-luvun ensimmäisen vuosikymmenen alussa. Nimellisiä uudistuksia oli tehty jo 1990-luvulla, mitkä jäivät myös huomattavasti suunniteltua vähäisemmäksi. Poikkeuksena muihin Venäjän laivastoihin⁸¹ verrattuna pohjoisen laivaston merkitys kasvoi kylmän sodan jälkeen merkittävästi, vaikka sota-aluksien määrä laski huomattavasti kylmän sodan aikaisesta. Esimerkiksi vuonna 2006 Venäjällä oli 15 käytössä olevaa strategista ydinsukellusvenettä, joista 11 oli sijoitettu pohjoiseen laivastoon ja loput neljä Tyynenmeren laivastoon. Pohjoisen laivaston merkitys kylmän sodan jälkeen oli osittain Neuvostoliiton ja Kuolan niemimaan maantieteellisen sijainnin perintöä, mutta etenkin 2000-luvun talouskasvu ja arktiseen alueeseen kohdistunut kasvava kiinnostus maailmalla olivat kiihdyttäviä tekijöitä Kuolan niemimaan sijaitsevien asevoimien elvyttämisessä ja kehittämisessä.⁸²

5.2 Merivoimien toiminta

Neuvostoliiton hajotessa pohjoisen laivaston toiminta-alue supistui, johon pääsyinä olivat Yhdysvaltojen ylivalta, kylmän sodan aikainen vastakkainasettelun vähentyminen ja Venäjän sisäiset haasteet politiikan ja talouden saralla. Laivaston toiminnassa Neuvostoliiton hajoaminen näkyi selkeästi partiointitehtävien vähentymisenä sekä partiointialueen supistumisena. Laivaston partioinnit keskittyivät lähinnä Barentsinmerelle. Pohjoisen laivaston tehtäväkuva muuttuikin 1990-luvun aikana aikaisemmasta maailmanlaajuisesti merkittävästä valtamerilai- vastosta Venäjän rajoja puolustavaksi laivastoksi.⁸³ 1990-luvulla pohjoisen laivaston toiminnan aktiivisuutta vähentävä tekijä oli myös se, että uusia hankintoja tehtiin vähän. Tämän seurauksena vanhentuvaa kalustoa ei uusiutunut, minkä seurauksena Venäjän merivoimat jäivät

⁸⁰ Häyrynen, Nina, 2001, s. 72–74 ja 76.

Raunu, Mika, 2009, s. 99.

Perry Charles M. ja Andersen Bobby, 2012, s. 63–64.

Katso liite 6: Pohjoisen laivaston sotilasalukset ja sukellusveneet

⁸¹ Muut laivastot ovat Tyynenmeren, Mustanmeren ja Itämeren laivastot sekä Kaspiannmeren laivue. <http://en.wikipedia.org/wiki/Russian_Navy>, 8.8.2014

⁸² Raunu, Mika, 2009, s. 94.

Åtland, Kristian, 2009. s. 17, 80 ja 82.

Huotari, Jussi: *Vallankäyttöä vai strategista politikointia? Öljyn ja maakaasun merkitys Venäjän ulkopoliitikassa*, Pro Gradu, 2011, Lapin yliopisto, s. 48.

⁸³ Nilsen Thomas, Kudrik Igor ja Nikitin Alexandr; *The Russian Northern Fleet Sources of Radioactive contamination*, 1996, Bellona Report Volume 2:1996, The Bellona Foundation, s. 14.

kehityksestä länsimaihin verrattuna jälkeen. Vanhenevasta kalustosta sekä toiminnan passivoitumisesta huolimatta pohjoiseen laivaston pääasiallinen tehtävä oli ylläpitää Venäjän ydinasetriadia.⁸⁴ Laivastoa käytettiin lisäksi venäläisten kalastaja-aluksien suojeleun Huippuvuorten talousalueen läheisyydessä. Sota-aluksilla luotiin vastapainoa Norjan merivartioston läsnäololle sekä samalla pyrittiin takaamaan venäläisten kalastajien oikeus elinkeinonsa harjoittamiseen kalarikkailla, mutta kiistanalaisilla merialueilla.⁸⁵

Pohjoisen laivaston strategisilla sukellusveneillä suoritettujen partiointitehtävien huippu oli vuonna 1984, jolloin suoritettiin noin kahdeksankymmentä partiointitehtävää⁸⁶, tämän jälkeen partiointitehtävien määrä väheni vuosittain säännöllisesti. 1990-luvun puolivälissä strategisilla sukellusveneillä suoritettiin enää noin kahdeksantoista partiointitehtävää, mikä tarkoitti sitä, että Venäjällä oli ympäri vuoden vähintään yksi strateginen sukellusvene suorittamassa partiointitehtävää. Tilanne kuitenkin muuttui vuosituhannen vaihteessa, jolloin strategisilla sukellusveneillä suoritettiin alle kymmenen partiointitehtävää, jolloin Venäjällä ei ollut enää edes ympärivuotisesti yhtä strategista sukellusvenettä partioimassa.⁸⁷

Vuotta 2008 voidaan pitää pohjoisen laivaston toiminnan kannalta käännekohtana, koska pinta-alusten ja sukellusveneiden partiointien määrä lisääntyi sekä muuttui säännölliseksi. Norjan ja Tanskan rannikoille lähetettiin säännöllisesti aluksia, lisäksi venäläisten kalastaja-aluksien säännöllinen suojele Huippuvuorten läheisyydessä vakiintui 2000-luvun ensimmäisen vuosikymmenen alussa.⁸⁸

Pohjoisen laivaston merkitys on muuttunut merkittävästi Neuvostoliiton hajoamisen jälkeisenä aikakautena. Merkittävin muutos oli, että laivastolla ei ollut enää yhtä suurta globaalista asemaa. 2000-luvulla pohjoinen laivasto on vakiinnuttanut asemansa tärkeänä osana Venäjän ydinasetriadia, lisäksi maan taloudellisten intressien suojeleminen pohjoisilla alueilla on nousut merkittävään asemaan laivaston suorituskyvyn suunnittelussa ja käytössä. Suurimmat konfliktit alueella ovatkin johtuneet pääasiassa taloudellisten intressien turvaamisesta.

⁸⁴ Christian Le Mière & Jeffrey Mazo: *Arctic Opening Insecurity and Opportunity*, 2013, Routledge, London, s. 84.

⁸⁵ Åtland, Kristian, s. 83–84.

⁸⁶ Vuonna 1984 sukellusveneillä suoritettiin yhteensä partiointeja noin 230.

Christian Le Mière & Jeffrey Mazo, 2013, s. 84.

⁸⁷ Sama, s. 84–85

Kristensen, Hans M.: *Russian SSBN Fleet: Modernizing But Not Sailing Much*, 2013, <<http://fas.org/blogs/security/2013/05/russianssbns/>>, Tarkasteltu 20.8.2014

⁸⁸ Blank, Stephen J.: *Russia in the arctic*, Strategic Studies Institute, 2011, s. 66.

5.3 Merivoimat osana strategista triadia

Venäjän turvallisuuspoliittista ajattelua 1990-luvulla kuvasti vahvasti ajatus pohjoisen laivaston vahvistamisesta, johon liittyy läheisesti ydinasepelotteen ylläpitäminen ja sen vahvistaminen. Vahvalla ydinasepelotteella pyrittiin jatkamaan kylmän sodan aikaista voimatasapainoa ydinsodan välttämiseksi sekä kompensoimaan Venäjän perinteisten sotajoukkojen heikkoutta. Venäjän sotilasdoktriini vuodelta 1993 kasvatti ydinaseiden merkitystä maan sotilaallisessa toiminnassa, tosin vasta presidentti Putinin kahden presidenttikauden aikana tapahtunut Venäjän talouden kasvu mahdollisti asevoimien uudistamisen suunnitelmien mukaisesti. Ydinasetriadin kehittämiseen ja ylläpitämiseen oli tosin panostettu Neuvostoliiton hajoamisesta saakka suhteellisesti enemmän kuin tavanomaisiin asevoimiin.

Ydinasetriadin yksi keskeisimmistä keskittymistä oli pohjoinen laivasto, jonka suhteellinen merkitys Venäjän laivastojen keskuudessa kasvoi merkittävästi kylmän sodan jälkeisellä aikakaudella. Pohjoisen laivaston ydinkärkien suhteellinen määrä kasvoi Venäjän menettäessä ydinaseita entisiin Neuvostoliiton maihin, kuten Ukrainaan. Lisäksi Yhdysvaltojen ja Venäjän väliset START-sopimukset rajoittivat mereltä laukaistavien ballististen ohjuksien ja niihin sijoitettavien ydinkärkien määrää vähemmän kuin maalta ja ilmasta laukaistavien.⁸⁹ Vuonna 1991 Venäjällä oli 10 680 ydinkärkeä, joista 26 prosenttia oli sijoitettu sukellusveneisiin. Vuonna 1997 sukellusveneisiin sijoitettujen ydinkärkien suhteellinen määrä kaikista ydinkärjistä oli reilut 34 prosenttia. Vuonna 2001 Venäjän ydinkärkien kokonaismäärä oli 5580, joista 20 prosenttia oli sijoitettu strategisiin sukellusveneisiin, joista edelleen reilut 16 prosenttia pohjoiseen laivastoon.⁹⁰

Pohjoisen laivaston merkitys kasvoi Venäjällä, mutta maailmalla laivaston merkitys oli supistunut kylmän sodan aikaisesta. Tähän syynä oli Venäjän taloudellisten ongelmien lisäksi yhdysvaltalaisien ohjusten nopea kehittyminen, jonka voidaan nähdä vähentäneen ydinaseiden merkitystä. Konventionaalisten ohjuksien käyttökynnys oli nimittäin pienempi kuin ydinasei-

⁸⁹ Åtland, Kristian, 2009, s. 5 ja 17. Katso myös. NTI: *Treaty between the United States of America and the Union of Soviet Socialist Republics on Strategic Offensive Reductions (START II)*, <<http://www.nti.org/treaties-and-regimes/treaty-between-united-states-america-and-union-soviet-socialist-republics-strategic-offensive-reductions-start-ii/>>, 16.8.2014. Vertaa. Puolustusministeriö: *Suomen turvallisuus- ja puolustuspolitiikka 2004*. Valtio neuvoston selonteko, 2004, s. 69, <http://www.defmin.fi/files/240/2493_2161_Selonteko_2004_1_.pdf> Tarkasteltu 21.1.2015

⁹⁰ Zaloga, Steven J., 2002, liite 2, s. 248.
Dörfer, Ingemar, 2002, s. 80–81.

den, lisäksi modernit ohjusjärjestelmät mahdollistivat halutun vaikutuksen niiden tarkkuuden johdosta. Yhdysvallat erosivat myös vuonna 2002 ABM-sopimuksesta,⁹¹ jonka seurauksena Venäjän ja Yhdysvaltojen välinen tasapaino ydinaseiden suhteen järkkäyi. Sopimuksesta eroamisella oli suora vaikutus Venäjän ydinasetriadin uskottavuuteen, sillä ABM-sopimus oli kieltänyt valtiota rakentamasta laajaa ohjuspuolustusjärjestelmää. Lisäksi Venäjän ahdinkoa syvensi entisestään se, että suuri osa mereltä laukaistavista ballistisista ohjuksista oli poistettava käytöstä vuosituhannen vaihteessa. Vanhat ohjusjärjestelmät tarkoittivat myös sitä, että Venäjän täytyi korvata vanhenevia strategisia sukellusveneitä uudella nykyaikaisella Borey-luokan⁹² strategisilla sukellusveneillä, tosin valmistus viivästyi 2000-luvun ensimmäisen vuosikymmenen loppuun. Pohjoisella laivastolla oli Yhdysvaltojen toimien ja oman kaluston päivityksien johdosta merkittäviä vaikeuksia 1990-luvun lopulla pitää yllä tärkeää osaa Venäjän ydinasepelotteesta.⁹³

Vuosituhanen vaihteessa pääosa pohjoisen laivaston ydinaseista oli vanhentunut, mikä johti suuriin vaikeuksiin, koska uusien ohjuksien sijoittaminen sukellusveneisiin vaati myös koko ohjusjärjestelmän uudelleen rakentamista. Vaikeudet aiheuttivat paineita Venäjälle kehittää uusia mereltä laukaistavia ballistisia ohjuksia. 2000-luvun ensimmäisen vuosikymmenen alussa pohjoisen laivaston osuus Venäjän ydinasetriadissa olikin vähäpätöinen, mikä johtui nimenomaan vanhentuneista ydinohjuksista. Vuonna 2007 uusi yli 8000 kilometrin kantaman sineva-mallinen ballistinen ohjus⁹⁴ otettiin käyttöön Delta IV -luokan strategisissa sukellusveneissä, mikä toi parannusta pohjoisen laivaston ongelmiin ydinaseohjuksien suhteen.⁹⁵

Mustaniemi, Timo, 1995, s. 28.

⁹¹ Anti-Ballistic Missile Treaty (ABM) eli ohjuspuolustusjärjestelmää koskeva sopimus allekirjoitettiin Neuvostoliiton ja Yhdysvaltojen välillä 1970-luvulla. Sopimus kielsi rakentamista koko valtiota kattavaa ohjuspuolustusjärjestelmää, joka olisi horjuttanut maiden välistä ydinasetasapainoa. Sallittua oli rakentaa yli 1300 km päähän toisen valtion rajasta vain kaksi rajattua ohjuspuolustusjärjestelmää, yksi puolustamaan maan pääkaupunkia ja toinen puolustamaan mannertenvälisten ballististen ohjusten laukaisupaikkaa. U.S Department of State: *Treaty Between the United States of America and the Union of Soviet Socialist Republics on the Limitation of Anti-Ballistic Missile System*, <<http://go.usa.gov/PTRz>>, Tarkasteltu 16.8.2014

⁹² Borey-luokan strategisia sukellusveneitä suunniteltiin valmistettavan 12 kappaletta Delta IV- ja Typhoon -luokan korvaajaksi.

Dörfer Ingemar, 2002, s. 81.

⁹³ Sama, s. 80–81.

Åtland, Kristian, 2009, s. 135.

Lehtonen, Eero, 2011, s. 27.

⁹⁴ Sineva-ohjus voi kuljettaa neljä ydinkärkeä sekä se voidaan laukaista jään läpi. Ohjus pysyy näkymättömänä viholliselle viimeiseen hetkeen asti.

Heininen Lassi, Sergunin Alexander, Yarovoy Gleb: *Russian Military Strategies in the Arctic*, 2013, Valdai Discussion Club, <<http://valdaiclub.com/defense/63263.html>>, 4.8.2014

⁹⁵ Blank, Stephen J.: *Russia in the arctic*, Strategic Studies Institute, 2011, s. 73.

6 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tämän tutkimuksen tavoitteena oli selvittää mitkä tekijät ovat vaikuttaneet Kuolan niemimaan sotilaalliseen merkitykseen ja minkälainen Kuolan niemimaan sotilaallinen merkitys on ollut kylmän sodan jälkeen aina vuoteen 2010 saakka. Tavoitetta lähestyttiin etsimällä Kuolan niemimaan maantieteelliseen sijaintiin, taloudelliseen ja sotilaalliseen toimintaan liittyvää kirjallisuutta.

6.1 Kuolan niemimaan sotilaallinen merkitys pähkinänkuoressa

1990-luku oli Kuolan niemimaan sotilaallisen toiminnan kannalta taantumuksellista aikakautta. Tämä johtui Venäjän taloudellisista vaikeuksista, jolloin resursseja ei ollut yksinkertaisesti tarpeeksi Neuvostoliiton aikaiseen suuren sotakoneiston ylläpitoon. Putinin astuttua valtaan 2000-luvun taitteessa löytyi aiempaa enemmän poliittista tahtoa kehittää ja elvyttää taantumuksessa olleita asevoimia. 2000-luvun puolella Kuolan niemimaan sotilaallinen aktivoituminen näkyi muun muassa lisääntyvinä sotilasoperaationa pohjoisilla merialueilla ja ilmatilassa.

Kuolan niemimaan maantieteellisen sijainnin keskeisyys. Kuolan niemimaan sotilaallinen merkitys on ollut Neuvostoliitolle ja Venäjälle aina suuri. Merkitys on perustunut hyvin vahvasti Kuolan niemimaan maantieteelliseen sijaintiin Yhdysvaltojen ja Moskovan välissä. Alue toimi eräänlaisena Neuvostoliiton puskurivyöhykkeenä mahdollisten ydinhyökkäyksien varalta. Alueelta on suora meriyhteys valtamerille, mikä on ollut erittäin tärkeä asia alueen sotilaallista merkittävyyttä tarkasteltaessa. Sukellusveneillä on ollut huomattavasti pienempi riski paljastua pyrkiessään laajemmille merialueille kuin esimerkiksi Itämeren kautta. Kuolan niemimaan leveät ja syvät vuonot ovat olleet suojaisia satamapaikkoja, joista on voitu rakentaa suuria laivastotukikohtia. Toisaalta alueen haasteellinen ilmasto on edellyttänyt olennaisesti suurempia resursseja sotakoneiston ylläpitoon kuin mitä keskimäärin muualla Venäjällä.

Mielestäni Kuolan niemimaan geostrategista asemaa voidaan pitää hyvin merkittävänä Venäjälle, koska Neuvostonliiton hajottua Kuolan niemimaa mahdollisti suurvalta-asemansa menettäneelle Venäjälle edelleen ulospääsyn valtamerille. Vapaa reitti maailman valtamerille varmisti edellytykset suurvallan sotilaalliselle toiminnalle. Tätä kautta Venäjän teorettinen mahdollisuus jatkaa sotilaallista läsnäoloa globaalisti ei hävinnyt. Lisäksi Kuolan niemimaan läheinen sijainti Yhdysvaltoihin sekä yhteinen raja Naton jäsenvaltion kanssa säilytti niemimaan geostrategisen merkityksen. On kuitenkin huomioitava, että Venäjä keskittyi 1990-

luvulla talousvaikeuksien keskellä valtion sisäisten asioiden kehittämiseen eikä sotavoimia ollut mahdollista hyödyntää ja käyttää kuten Neuvostoliiton aikana. Kuolan niemimaan geostrateginen asema on kuitenkin pysynyt Venäjän turvallisuus- ja puolustuspolitiikan keskuudessa hyvin merkittävänä Venäjän ongelmista huolimatta. 2000-luvulla Kuolan niemimaan geostrateginen suhteellinen asema on jopa kasvanut verrattuna 1990-luvun tilanteeseen. Tämä on johnut erityisesti pohjoisen alueen taloudellisen ulottuvuuden valoisista tulevaisuuden näkymistä. Lisäksi jo vuosia kestänyt kiistely pohjoisen alueen merialueista Norjan, Kanadan, Tanskan ja Yhdysvaltojen kanssa kallistui 2000-luvulla Venäjän hyväksi, mikä korostaa entestään Kuolan niemimaan maantieteellistä asemaa. Myös koillisväylän käytön yleistyminen voidaan mielestäni nähdä maantieteellisenä seikkana, mikä on nostanut Kuolan niemimaan geostrategista asemaa etenkin 2000-luvulla, koska väylän myötä laivakuljetukset ovat lisääntyneet alueella tuoden muun muassa taloudellista hyötyä alueen satamille.

Siviiliorganisaatioiden nousu ja muuttuva sotilaallinen ajattelu. Kuolan niemimaan sotilaallisen merkityksen rinnalle muodostui kylmän sodan aikana myös taloudellinen ulottuvuus. Barentsinmerellä ja sen lähetyvillä sijaitsee suuria öljy- ja kaasuesiintymiä, joiden hyödyntämistä Venäjä lisäsi kylmän sodan jälkeisellä aikakaudella. Hyödyntämistä ja sen tehokkuutta edesauttoi se, että Barentsinmeri on suhteellisen matala, joka helpottaa poraamista. Kuolan niemimaan suuret satamat sekä laivaston infrastruktuuria on voitu hyödyntää energian välittämisessä edelleen markkinoille. Alueen sotavoimien ja siviiliorganisaatioiden yhteistyö on erityisesti 1990-luvun lopun ja 2000-luvun ilmiö, mikä on jatkunut tähän päivään asti. Suurien energiavarantojen lisäksi alueen kalavedet ovat olleet erityisen tärkeitä taloudellisesti, minkä suojelemiseksi on oltu valmiita käyttämään myös sotilaallista läsnäoloa.

Pääsuuntana kylmän sodan jälkeen Kuolan niemimaalla on ollut mielestäni selvästi symbioosin luominen sotavoimien ja siviiliorganisaatioiden kesken. Neuvostoliiton hajottua Venäjän talous kytkeytyi osaksi globaalia markkinataloutta. Pohjoisilla alueilla sijaitsevat luonnonvarat olivat tästä syystä erittäin merkittäviä Venäjän talouskasvun ja vaurauden kannalta, mikä osaltaan myös muutti Kuolan niemimaan sotavoimien tehtäviä. Taustalla tehtävien muutoksessa oli tarve suojella pohjoisien alueiden taloudellisia intressejä. Neuvostoliiton aikaisilla sotaluoksilla ja sukellusveneillä oli hankalaa suojata näitä taloudellisia intressejä, koska alukset olivat tarkoitettu laajemmille merialueille sekä erilaisiin tehtäviin, joten myös kalustoa on muutettu vuosien varrella tehtävään sopivaksi. Vain ydinaseuhan ylläpito ei muuttunut pohjoisessa laivastossa, vaan se pysyi tärkeimpänä ylläpidettävänä sotilaallisena suorituskykyä läpi 1990-luvun ja 2000-luvun ensimmäisen vuosikymmenen.

Erityistä huomiota minusta on kiinnitettävä siviiliorganisaatioiden ja sotavoimien yhteistyöhön. Neuvostoliiton hajotessa ja Venäjän avautuessa muille valtioille houkutteli Kuolan niemimaa myös ulkomaalaisia yrityksiä alueelle. Tähän suhtauduttiin pitkään hyvin varauksellisesti, sillä olihan Kuolan niemimaan päätoimijana toiminut vuosikaudet sotavoimat. Hyvä esimerkki vallitsevasta epävarmuudesta oli ydinsukellusvene Kurskin onnettomuus vuonna 2000. Miehistö olisi voitu todennäköisesti pelastaa ulkomaalaisten avulla, mutta sotasalaisuuksien paljastumisen pelosta johtuen apua ei pyydetty ajoissa. Venäjän suuri riippuvuus öljyn ja kaasun viennistä ja pohjoisen alueen suuret energiavarat ovat mielestäni väistämättä johtaneet siihen, että Kuolan niemimaalla sijaitsevilla sotavoimilla ei ole enää 2000-luvun ensimmäisen kymmenyksen aikana ollut muuta vaihtoehtoa kuin sopeutua siviiliorganisaatioiden läsnäoloon alueella ja pyrkiä yhteistyöhön näiden organisaatioiden kanssa. Lisäksi pohjoisen laivaston ensisijainen tehtävä ydinasepelotteen ylläpidon ohella muuttui 1990-luvulla ja 2000-luvulla Venäjän rajoja puolustavaksi laivastoksi.

Sotavoimat taantumasta aktivoitumiseen. Neuvostoliiton hajoamisen myötä Kuolan niemimaan sotilaallinen voima heikentyi huomattavasti maailman mittakaavassa, mutta vastaavasti se jopa kasvatti suhteellista merkitystään Venäjän asevoimissa, mikä johtui pitkälti sen tärkeästä osasta ydinasetriadissa. Kuolan niemimaalla on ollut kylmän sodan jälkeen vaihtelevasti jalkaväkeä, hävittäjä- ja pommikonekalustoa on ollut vastaavasti aina merkittävä määrä. Pohjoinen laivasto on ehdottomasti ollut alueen päätoimija sotilaallisesta näkökulmasta tarkasteltuna. Todellinen merkitys on kuitenkin ollut laivaston sukellusveneillä, etenkin strategisilla sukellusveneillä, jotka ovat olleet aina osa Neuvostoliiton ja Venäjän suurvaltaimagoa. Pohjoinen laivasto on supistunut sekä kooltaan että suorituskyvyltään sitten Neuvostoliiton kultavuosisista läpi 1990- ja 2000-luvun alkuun saakka, mutta vaikka laivasto koki 1990- ja 2000-luvulla suuria muutoksia, pääasiassa epäedullisia, laivaston strategista suorituskykyä pyrittiin kehittämään vastoinkäymisistä huolimatta. Tämä on ollut mielestäni avainasemassa siihen, että Venäjän lisätessä 2000-luvun loppupuolella runsaasti enemmän resursseja sotavoimiensa uudistamiseen, on strategisilla joukoilla ollut huomattavasti vähemmän kiinniotettavaa Yhdysvaltoihin nähden teknisessä välimatkassa kuin konventionaalisilla asevoimilla. Tosin pohjoisen laivaston tehtävä on muuttunut vastoinkäymisten kautta Neuvostoliiton aikaisesta maailmanlaajuisesti merkittävästä valtamerilaivastosta Venäjän rajoja puolustavaksi laivastoksi.

Hävittäjä- ja pommikonekalusto oli yhtälailla haasteiden edessä 1990-luvulla kuten myös laivasto. Tosin Kuolan niemimaalla sijaitsevat ilmavoimat eivät kärsineet Neuvostoliiton hajomisen seurauksena irtaantuneiden valtioiden mukana menetetyistä sotakalustosta kuten useat muut ilmavoimien tukikohdat. Täten ilmavoimatkin ovat pysyneet suhteellisen vahvana, ainakin verraten muihin Venäjällä sijaitseviin tukikohtiin, vaikka konekalustoa ei ole päivitetty.

Mielestäni yksi merkittävimmistä ongelmista Kuolan niemimaan sotavoimissa 1990-luvulla olivat ylläpitoon liittyvät seikat, mitkä vaikuttivat loppujen lopuksi koko pohjoisen laivaston ja muihin alueelle sijoitettujen joukkojen suorituskyvyn laskuun. Taloudelliset ja poliittiset ongelmat Venäjällä olivat 1990-luvulla niin valtavat, että sotavoimien koulutus ja niiden käyttö kärsivät merkittävästi sekä poliittisen tahdon ja resurssien puutteesta. Mielestäni on kuitenkin mielenkiintoista, että Yhdysvallat eivät vähentäneet merkittävästi sotilaallista läsnäoloaan pohjoisilla alueilla, vaikka Venäjällä ei ollut samanlaista suurvaltion tulevaisuutta, mikä Neuvostoliitolla oli aikoinaan ollut. Tästä voidaan päätellä, että eritoten pohjoinen laivasto oli vaikeuksista huolimatta erittäin merkittävä toimija ja edelleen uhka Yhdysvalloille. Tarkasteltaessa syytä tähän tarkemmin, niin on kiinnitettävä huomiota asioihin, jotka eivät ole muuttuneet huomattavasti Neuvostoliiton ja Venäjän välisessä siirtymävaiheessa. Täten on mahdollista ymmärtää, että miksi Yhdysvallat mahdollisesti koki Kuolan niemimaan sotilaallisen voiman edelleen merkittäväksi. Vastaus tähän on Venäjän ydinasetriadi. Venäjä pyrki nimitäin säilyttämään tilanteestaan huolimatta korkean suorituskyvyn ydinasejoukoillaan. Tähän Venäjä ei kuitenkaan pystynyt koskaan tavoitteidensa mukaisesti ennen kuin vasta vuonna 2007, jolloin Kuolan niemimaan sotilaallinen toiminta aktivoitui sekä ilmaoperaatioiden että merioperaatioiden osalta.

6.2 Tutkimuksen luotettavuus ja jatkotutkimustarpeet

Tutkimuksessa Kuolan niemimaan sotilaallisen merkittävyyden tarkastelussa lähdeaineisto muodostui pitkälti kirjallisten ja painettujen teoksien pohjalta. Aineiston kannalta keskeisintä on ollut, että ne ovat länsimaalaista alkuperää. Luotettavuuden lisäämiseksi tulisi lähdemateriaali laajentaa koskemaan myös venäläisiä aineistoja. Tämä kasvattaisi aineiston kokoa huomattavasti, mutta esimerkiksi kalustomäärien ja tarkkojen vuosilukujen kohdalla laajennettu aineisto johtaisi tarkempiin havaintoihin. Kenties suurimmaksi haasteeksi tämän tutkimuksen taustalle muodostui eri aineistojen väliset ristiriidat tarkoista kalustomääristä ja näiden ristiriitojen välinen tulkinta.

Jatkossa näen tarvetta syventyä aihealueen osakokonaisuuksiin, joita ovat Kuolan niemimaan ilmavoimat, merivoimat sekä maavoimat. Näiden aiheiden tarkempi tarkastelu antaisi eväitä tutkia yhä paremmin Kuolan niemimaan sotilaallista merkitystä ja sen rakentumisen vaiheita, lisäksi puolustushaarojen tarkempi tarkastelu auttaisi Kuolan niemimaan merkityksen vertailua muihin Venäjän sotilaallisen toiminnan kannalta tärkeisiin kohteisiin.

LÄHTEET

PAINETUT LÄHTEET JA KIRJALLISUUS

Avakov, Alexander V.: *Quality of Life, Balance of Power, and Nuclear Weapons: A Statistical Yearbook for Statesmen and Citizens*, 2010, Algora Publishing, New York

Blank, Stephen J.: *Russia in the arctic*, Strategic Studies Institute, 2011

Blombergs, Fred: *Euroopan voimatasapainojärjestelmä 1990–2012*, Strategian laitos julkaisusarja 1: Strategian tutkimuksia No 32, Juvenes Print, 2013, Helsinki

Charles M. Perry & Bobby Adersen: *New Strategic Dynamics in the Arctic Region*, 2012, The Institute for Foreign Policy Analysis

Christian Le Mière & Jeffrey Mazo: *Arctic Opening Insecurity and Opportunity*, 2013, Routledge, London

Dörfer, Ingemar: *Kola Has Lost Significance*, U.S Naval Institute Proceedings Vol. 128 Issue 3, 2002, U.S Naval Institute Proceedings

Godzimirki, Jakub: *The New Geopolitics of the North?*, Security Policy Library, 2005, Den Norske Atlanterhavskomiteé

Gordon Yefim ja Komissarov Dimitriy: *Russian Strategic Aviation Today*, 2010, Craft Print, Singapore

Häyrynen, Nina: *Tapaus Kursk, Pro gradu*, 2001, Tampereen yliopisto

Huotari, Jussi: *Vallankäyttöä vai strategista politikointia? Öljyn ja maakaasun merkitys Venäjän ulkopolitiikassa*, pro gradu, 2011, Lapin yliopisto

IISS: *The Military Balance 1985/86*, Oxford University Press, 1986, London.

IISS: *The Military Balance 1991/92*, Oxford University Press, 1992, London

IISS: *The Military Balance 1995/96*, Oxford University Press, 1996, London

IISS: *The military balance 2000/01*, Oxford University Press, 2001, London

IISS: *The military balance 2002/03*, Oxford University Press, 2003, London

IISS: *The military balance 2004/05*, Oxford University Press, 2005, London

IISS: *The military balance 2005/06*, Oxford University Press, 2006, London

IISS: *The military balance 2007*, Oxford University Press, 2007, London

Jämsén, Jussi: *Strategisen kulttuurin vaikutus Venäjän arktisten intressien turvaamisessa*, Diplomityö, 2011, MPKK

Ketil Foss, Knut Henningsen: *Strategisk nærings samarbeid mellom Pechenga og Sørvaranger*, 2011, Kirkenes

Koivula, Johanna: *Barentsin Euroarktinen yhteistyö – Laajan turvallisuuden ja alueellisen yhteistyön näkökulmasta*, Pro gradu, 2006, Tampereen yliopisto

Kullberg, Anssi: *Kaukasia geopolittisen toiminnan näyttämönä*, Pro gradu, 2003, Jyväskylän yliopisto

Lehtonen, Eero: *Ydinaseet Venäjän turvallisuusstrategiassa*, Pro gradu, 2011, MPKK

Malkamäki, Joni: *Määrästä tehokkuuteen – Sodasta kriisinhallintaan Suomen puolustusvoimien turvallisuusarkkitehtuurin rakennemuutos Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen*, Pro gradu, 2001, Jyväskylän yliopisto

Mustaniemi, Timo: *Kuolan niemimaan strategisen aseman kehittyminen 1980- ja 1990-luvulla ja ennakointi tulevasta*, Diplomityö, 1995, MPKK

Naarajärvi, Jere: *Kuolan strateginen merkitys Venäjälle vuonna 2015*, Esikuntaupseerikurssin tutkielma, 2009, Maanpuolustuskorkeakoulu, Helsinki

Nilsen, Thomas ja Kudrik, Igor ja Nikitin, Alexandr: *The Russian Northern Fleet Sources of Radioactive Contamination*, Bellona report volume 2:1996, 1996, The Bellona Foundation

Raunu, Mika: *Kamppailu arktisesta alueesta – Arktisen alueen merkitys kriittisestä geopolitiikan näkökannalta*, Diplomityö, 2009, MPKK

Podvig, Pavel: *Russian Strategic Nuclear Forces*, 2004, Massachusetts Institute of Technology

Polmar, Norman: *The Naval Institute guide to the Soviet Navy*, 1991, the United States Naval Institute, Annapolis

Visuri, Pekka: *Turvallisuuspolitiikka ja strategia*, Werner Söderström Oy, 1997, Juva

Zaloga, Steven: *The Kremlin's Nuclear Swords The Rise and Fall of Russia's Strategic Nuclear Forces 1945-2000*, Smithsonian Institution Press, 2002, London/Washington

Åtland, Kristian: *The European Arctic in Soviet and Russian Security Policy, 1987-2007*, A Collection of Articles Drawing on "Copenhagen School" Theory, 2009, Oslo

INTERNET LÄHTEET

Barents Observer: *Huge platinum finding in Kola Peninsula*, 2008,
<<http://barentsobserver.com/en/node/20883>>, Tarkasteltu 19.3.2015

Barents Observer: *Military land transferred to Murmansk*, 2008,
<<http://barentsobserver.com/en/node/22291>>, Tarkasteltu 7.3.2015

Cushman Jr., John: *Two subs collide off Russian port*, The New York Times, 1992,
<<http://www.nytimes.com/1992/02/19/world/two-subs-collide-off-russian-port.html>>, Tarkasteltu 15.8.2014

GlobalSecurity: *Olenegorsk*, 2011,
<<http://www.globalsecurity.org/wmd/world/russia/olenegorsk.htm>>, Tarkasteltu 18.3.2015

Globalsecurity: *Russian airbases, 2011*,

<<http://www.globalsecurity.org/military/world/russia/airfield.htm>>, Tarkasteltu 7.3.2015

Historiatutkimus, Jyväskylän yliopisto,

<<https://koppa.jyu.fi/avoimet/hum/menetelmapolkuja/menetelmapolku/tutkimusstrategiat/historiatutkimus>>, Tarkasteltu 2.8.2014

Kopp, Carlo: *Tupolev TU22M3 Backfire C Bomber – Missile Carrier*, Air Power Australia, 2014, <<http://www.ausairpower.net/APA-Backfire.html>>, Tarkasteltu 26.1.2015

Kristensen, Hans M.: *Russian SSBN Fleet: Modernizing But Not Sailing Much*, 2013,

<<http://fas.org/blogs/security/2013/05/russianssbns/>>, Tarkasteltu 20.8.2014

Nilsen, Thomas: *Fire in floating dock with nuclear submarine*, 2011,

<<http://barentsobserver.com/en/articles/fire-floating-dock-nuclear-submarine>>, Tarkasteltu 17.8.2014

Nilsen, Thomas: *Cold War airbase turn ghost town*, 2013, Barents Observer,

<<http://barentsobserver.com/en/security/2013/09/cold-war-airbase-turns-ghost-town-05-09>>, Tarkasteltu 29.7.2014.

NTI: *Treaty between the United States of America and the Union of Soviet Socialist Republics on Strategic Offensive Reductions (START II)*,

<<http://www.nti.org/treaties-and-regimes/treaty-between-united-states-america-and-union-soviet-socialist-republics-strategic-offensive-reductions-start-ii/>>, Tarkasteltu 16.8.2014

Pakistan Defence: *Comparison of SLBMs, SSBNs, Strategic Bombers, MBTs and ICBMs*,

2013, <<http://defence.pk/threads/comparison-of-slbms-ssbns-strategic-bombers-mbts-and-icbms.277989/>>, Tarkasteltu 24.1.2015

Pettersen, Trude: *Russian Arctic brigades put off to 2015*, 2012,

<<http://barentsobserver.com/en/topics/russian-arctic-brigades-put-2015>>, Tarkasteltu 29.7.2014

Podvig, Pavel: *History and the Current Status of the Russian Early-Warning System*, 2002, <russianforces.org/podvig/2002/03/history_and_the_current_status.shtml>,

Tarkasteltu 18.3.2015

Puolustusministeriö: *Suomen turvallisuus- ja puolustuspolitiikka 2004. Valtio neuvoston selonteko*, 2004, s. 69, <http://www.defmin.fi/files/240/2493_2161_Selonteko_2004_1_.pdf>,

Tarkasteltu 21.1.2015

Sokov, Nikolai: *Russia's 2000 Military Doctrine*, 1999,

<<http://www.nti.org/analysis/articles/russias-2000-military-doctrine/>>, Tarkasteltu 16.8.2014

The Science Forum: *Artificial landmass on the North Pole*, 2015,

<<http://www.thescienceforum.com/science-fiction-non-fiction/48595-artificial-landmass-north-pole.html>>, Tarkasteltu 4.3.2015

U.S Department of State: *Treaty Between the United States of America and the Union of Soviet Socialist Republics on the Limitation of Anti-Ballistic Missile System*, <<http://go.usa.gov/PTRz>>, Tarkasteltu 16.8.2014

Wikipedia: *Pohjoinen jäämeri*, 2015,

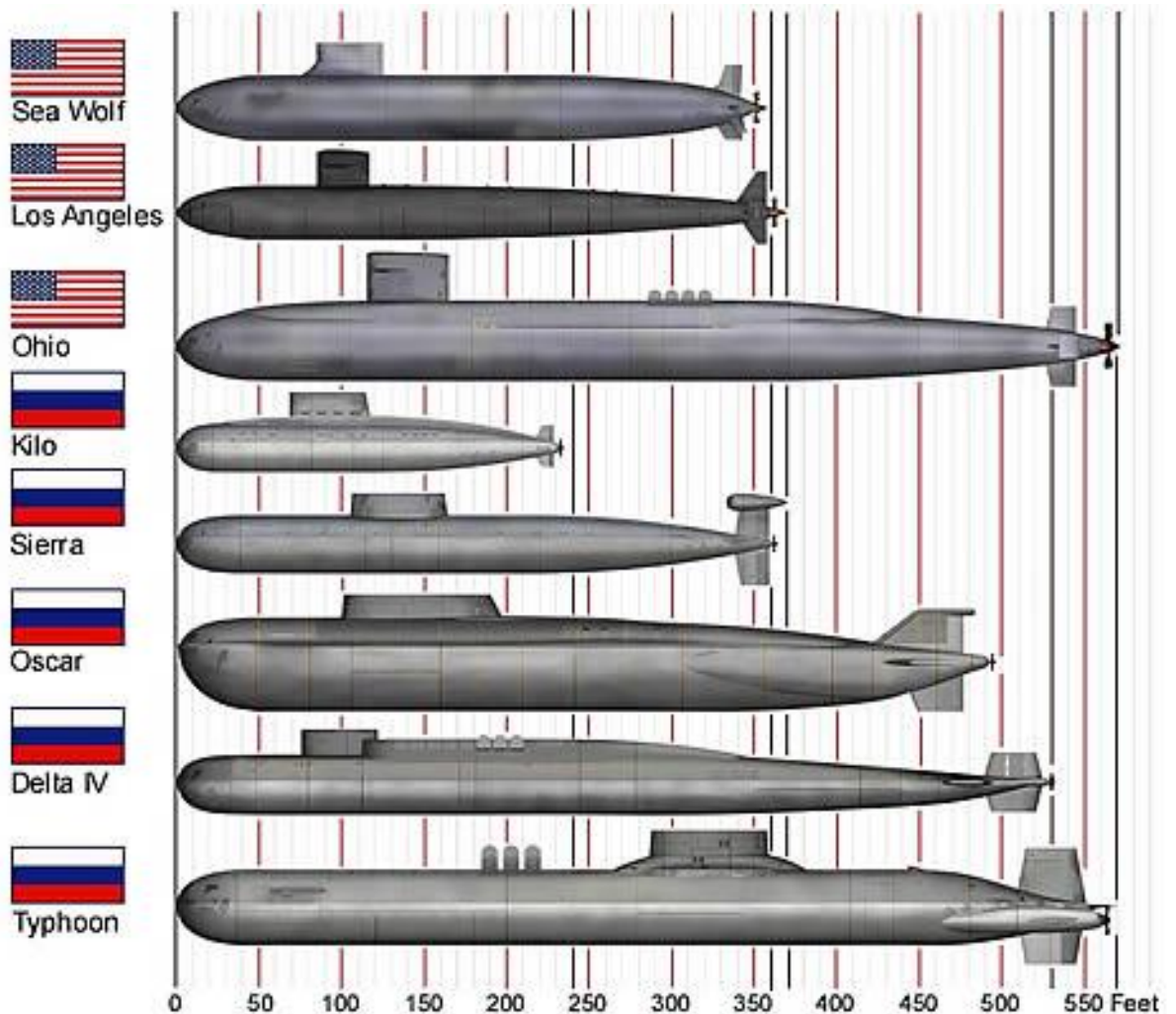
<http://fi.wikipedia.org/wiki/Pohjoinen_j%C3%A4m%C3%A4meri>, Tarkasteltu 4.3.2015

LIITTEET

- Liite 1 Yhdysvaltojen ja Venäjän yleisimmät sukellusvenetyypit
- Liite 2 Sukellusveneiden mahdolliset reitit Kuolan niemimaalta maailman valtamerille
- Liite 3 Jäämeren osameret
- Liite 4 Pohjoisen laivaston tärkeimmät tukikohdat
- Liite 5 Kuolan niemimaalla sijaitsevat lentotukikohdat
- Liite 6 Pohjoisen laivaston sotilasalukset ja sukellusveneet
- Liite 7 Neuvostoliiton ennakkovaroitusjärjestelmä
- Liite 8 Kuolan niemimaan infrastruktuuri
- Liite 9 Lyhyin lentoreitti Moskovasta Yhdysvaltoihin
- Liite 10 Taulukko Kuolan niemimaalla sijaitsevien merivoimien, ilmavoimien ja maavoimien kalustomääristä

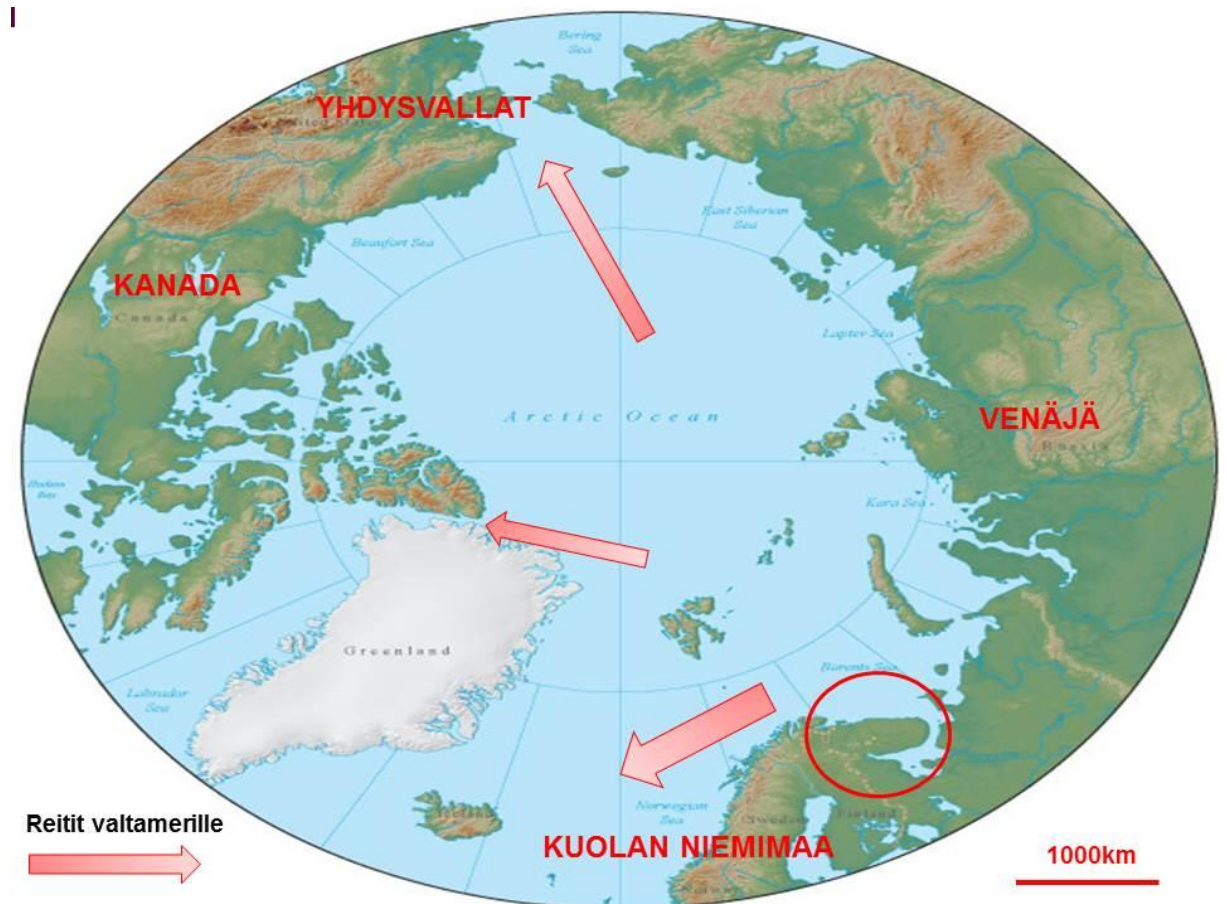
YHDYSVALTOJEN JA VENÄJÄN YLEISIMMÄT SUKELLUSVENETYYPIT

Venäjän ja Yhdysvaltojen yleiset sukellusvenetyypit. Kuvasta puuttuu Venäjän uusin sukellusvenetyyppi Borey- luokan ydinsukellusvene. Borey- luokan sukellusvene on kooltaan verrattavissa Typhoon- luokan sukellusveneeseen. (Pakistan Defence: *Comparison of SLBMs, SSBNs, Strategic Bombers, MBTs and ICBMs*, 2013, <<http://defence.pk/threads/comparison-of-slbms-ssbns-strategic-bombers-mbts-and-icbms.277989/>> Tarkasteltu 24.1.2015

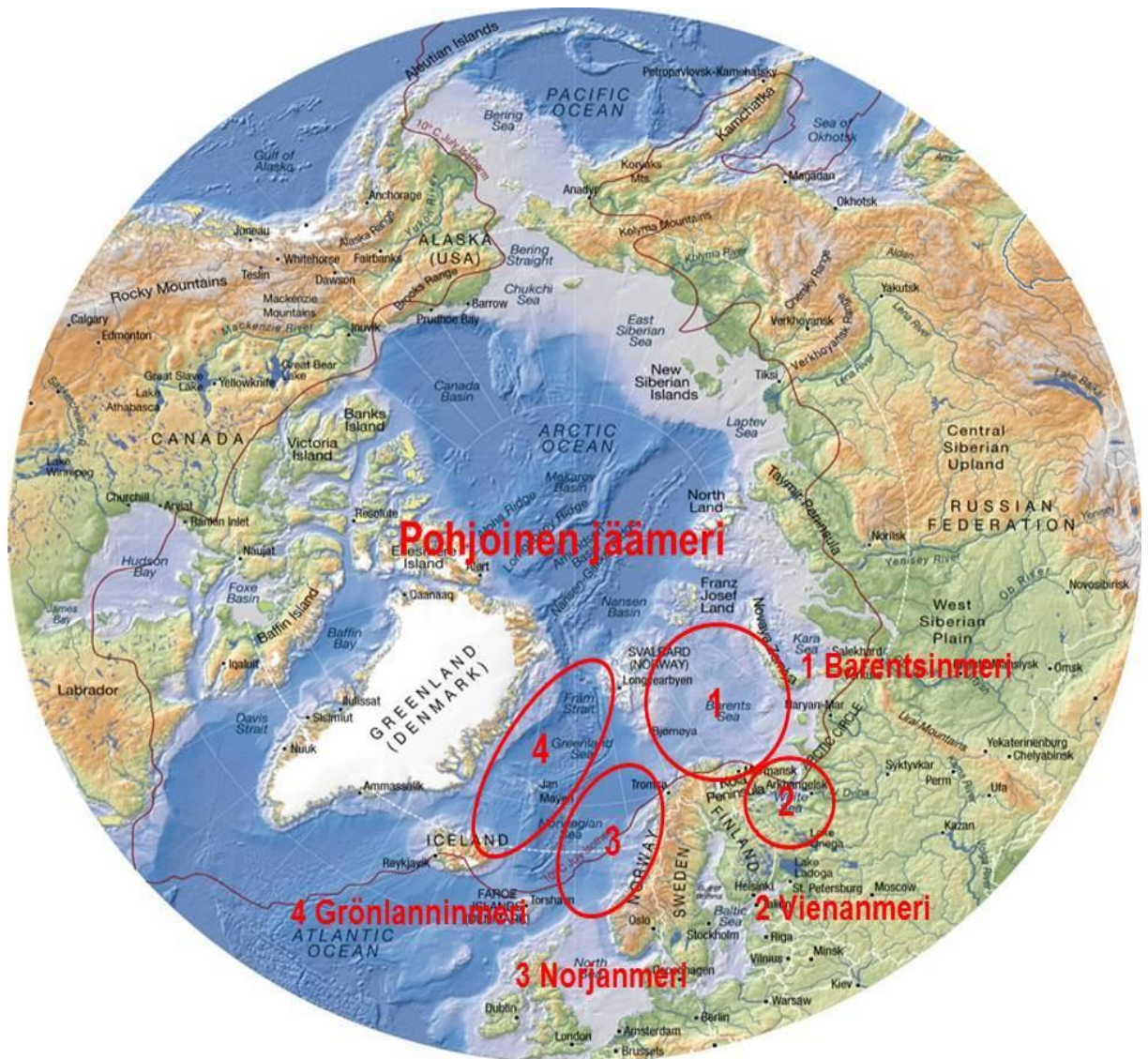
LIITE 2

SUKELLUSVENEIDEN MAHDOLLISET REITIT KUOLAN NIEMIMAAALTA MAAILMAN VALTAMERILLE

Kuvassa näkyy pohjoisen laivaston sukellusveneiden mahdolliset reitit maailman valtamerille. Grönlannin ja Norjan väliseltä alueelta on suurin reitti Atlantin valtamerelle.

JÄÄMEREN OSAMERET

Kuvassa näkyy Pohjoisen jäämeren suurpiirteinen alue sekä tutkielman kannalta neljä merkittävintä Pohjoisen jäämeren osamerta. 1. Barentsinmeri, 2. Vienanmeri, 3. Norjanmeri ja 4. Grönlanninmeri (The Science Forum: *Artificial landmass on the North Pole*, 2015, <<http://www.thescienceforum.com/science-fiction-non-fiction/48595-artificial-landmass-north-pole.html>>, Tarkasteltu 4.3.2015).

LIITE 4

POHJOISEN LAIVASTON TÄRKEIMMÄT TUKIKOHDAT

Kuvassa on esitetty pohjoisen laivaston tärkeimmät laivastotukikohdat Murmanskin lähialueilla (Barents Observer: *Military land transferred to Murmansk*, 2008, <<http://barentsobserver.com/en/node/22291>>, Tarkasteltu 7.3.2015).

KUOLAN NIEMIMAALLA SIJAITSEVAT LENTOTUKIKOHDAT

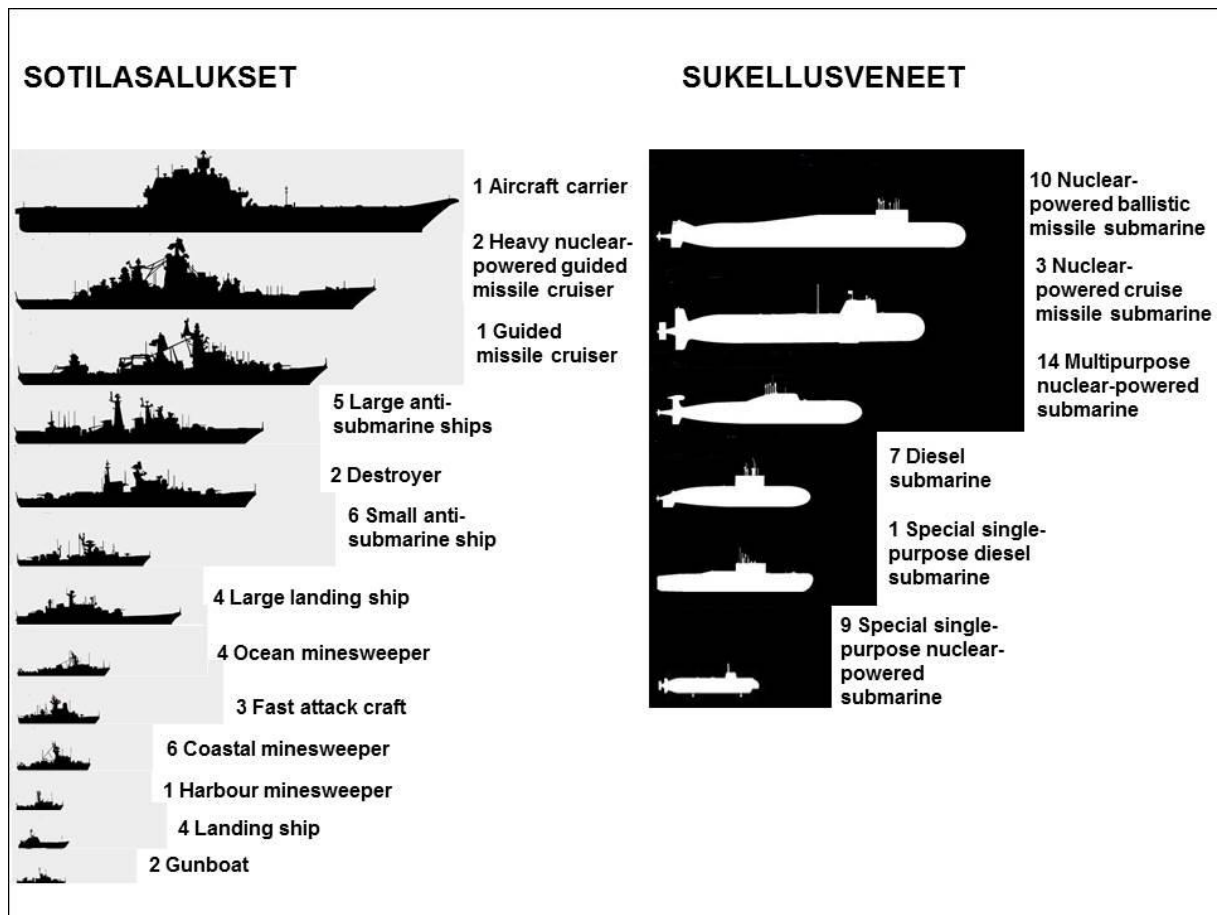

Nro	Nimi	Kyky	Käytössä
1	Afrikanda	Hävittäjäkalusto	Ei aktiivisessa
2	Alakurtti	Rynnäkö- ja kuljetushelikopterikalusto	Kyllä
3	Apatity	Hävittäjä- ja rynnäkökalusto sekä helikopterikalusto	Kyllä
4	Kilp Yavr	Hävittäjäkalusto	Kyllä
5	Monchegorsk	Hävittäjä- ja rynnäkökalusto	Kyllä
6	Olenogorsk	Ei tietoa	Ei tietoa
7	Severomorsk 1	Pommituskalusto	Kyllä
8	Severomorsk 2	Hävittäjäkalusto	Ei aktiivisessa
9	Severomorsk 3	Rynnäkökalusto	Kyllä
10	Murmansk		Kyllä
11	Luostari	Helikopterikalusto	Kyllä
12	Olenya	Pommituskalusto	Kyllä
13	Berezovka	Pommituskalusto	Ei aktiivisessa

Ylemmässä kuvassa on esitetty Kuolan niemimaalla sijaitsevat lentotukikohtat. Alemmassa kuvassa on esitetty tukikohtien pääasiallinen tarkoitus. Tiedot perustuvat 1990- ja 2000-luvuilla kerättyihin aineistoihin (The Military Balance 1996–2007). Kuolan niemimaalla sijaitsee nimettyjen lentokenttien lisäksi myös kylmiä lentokenttiä, joissa ei sijaitse aktiivisesti lentotoiminnan kannalta välttämättömiä lennonvarmistusjärjestelmiä.

LIITE 6

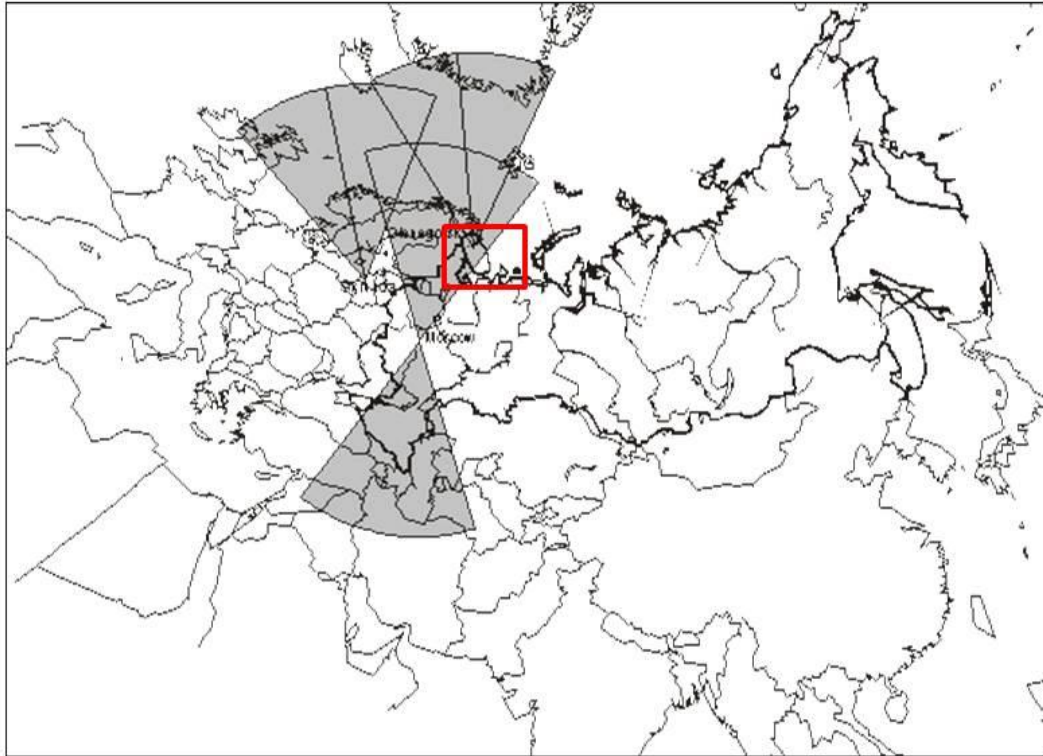
POHJOISEN LAIVASTON SOTILASALUKSET JA SUKELLUSVENEET

Kuvassa näkyy pohjoisen laivaston sotilasaluksien ja sukellusveneiden määrä sekä niiden tyyppi. Sotilasaluksien määrien tiedot ovat 2010-luvulta, mutta määrät ovat olleet lähes muuttumattomina läpi 2000-luvun.

NEUVOSTOLIITON ENNAKKOVAROITUSJÄRJESTELMÄ

Neuvostoliiton ennakkovaroitustutkien sektorit vuonna 1972

Kuvassa näkyy Neuvostoliiton ennakkovaroitustutkien mittaussektorit. Kuolan niemimaa on merkitty punaisella neliöllä.

(Podvig, Pavel: *History and the Current Status of the Russian Early-Warning System*, 2002, <russianforces.org/podvig/2002/03/history_and_the_current_status.shtml>, Tarkasteltu 18.3.2015)

LIITE 8

KUOLAN NIEMIMAAN INFRASTRUKTUURI

Kuvassa näkyy Kuolan niemimaan merkittävät taloudelliset kohteet. Lisäksi karttaan on merkitty keskeisimmät ydinjätteiden alueet. (Nilsen, Thomas ja Kudrik, Igor ja Nikitin, Alexandr: *The Russian Northern Fleet Sources of Radioactive contamination*, Bellona report volume 2:1996, 1996, The Bellona Foundation, s. 89. Katso myös. www.barentsobserver.com)

LYHYIN LENTOREITTI MOSKOVASTA YHDYSVALTOIHIN

Lyhyin lentoreitti Moskovasta Yhdysvaltoihin kulkee pohjoisnavan yli. Kuvassa näkyy reitti Moskovon ja Nevadan välillä. Reitti on noin 9000 kilometriä pitkä. Nevadassa sijaitsee yksi Yhdysvaltojen merkittävistä ydinasealueista.

LIITE 10

TAULUKKO KUOLAN NIEMIMAALLA SIJAITSEVIEN MERIVOIMIEN, ILMAVOIMIEN JA MAAVOIMIEN KALUSTOMÄÄRISTÄ

	1991	1992-1994	1995-1996	1997-1999	2000-2001	2002-2003	2004-2005	2006	2007-2010
Strategiset ydinsukellusveneet	36	x	13	13	12	10	11	11	11-10
Taktiset sukellusveneet	96	x	37	30	22	22	30	32	30-36
Ydinkärjet (Laivastojen)	2776	2716-2512	2460-2332	x	1868	1732	x	1384	>1000
Lentotukialukset	2	1	1	1	1	1	1	1	1
Risteilijä	15	2.maalis	3	3	3	3	3	3	3
Hävittäjä	8	x	x	6	6	5	5	5	5
Fregatti	42	x	x	x	2	2	2	2	2
Partio- ja rannikkoalukset	30	x	10	x	26	26	26	26	26
Miinalaiva	56	x	x	x	18	18	18	18	18
Maihinnousualus	17	x	x	x	8	8	8	8	8
Muut alukset (tukialuksia)	190+	150+	140+	130+	130+	130+	130+	130+	130+
Rynnäkkökoneet (pohjoinen laivasto)	10	x	20	x	10	10	10	10	10
Hävittäjäkoneet (pohjoinen laivasto)	70	x	x	x	24	23	23	24	23
Häirintä- tiedustelukoneet (pohjoinen laivasto)	34	x	x	x	2	2	2	2	2
Kuljetuskoneet (pohjoinen laivasto)	17	x	x	x	25	25	25	25	25
Pommikoneet (pohjoinen laivasto)	95	x	x	x	25	25	38	38	38
Merivalvontakoneet/johtokoneet (pohjoinen laivasto)	78	x	x	x	31	31	31	31	31
Helikopterit (pohjoinen laivasto)	25	x	64	60	60	30	82	82	82
Lentotunnit (h)	x	x	x	x	20-44	x	20-60	20-60	>45
Hävittäjät (Ilmavoimat)	80 (arvio)	70 (arvio)	60 (arvio)	70 (arvio)	70 (arvio)	70 (arvio)	70	x	x
Rynnäkkökoneet (Ilmavoimat)	x	x	x	x	x	x	x	x	x
Prikaati	2	x	x	1	1	1	1	1	1
Rykmentti	1	x	x	x	x	x	1	x	1

x=Tietoa ei ole löydetty aineistosta

Taulukossa näkyy kalustomäärät eri ajankohtina (IISS: *The Military Balance*. Avakov, Alexander V.: *Quality of Life, Balance of Power, and Nuclear Weapons*. www.barentsobserver.com).

